

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Martina Ovesná

**Lexikální a sémantické pole slov *mano/brazo ruka/paže* ve
španělštině a v češtině**

Lexical and Semantic Field of the Words *Mano/Brazo Hand/Arm* in Spanish and Czech

Praha 2024

Vedoucí práce: prof. PhDr. Petr Čermák, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu prof. PhDr. Petru Čermákovi, Ph.D., za cenné rady a připomínky, ale také za trpělivost a ochotu při vedení této bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Kateřinicích dne 16. 7. 2024

.....

Martina Ovesná

Abstrakt

Tato bakalářská práce zkoumá sémantické a lexikální pole slov *mano/brazo* ve španělštině a češtině. Jádrem práce je korpusová analýza zaměřená na somatické frazémy substantivní povahy obsahující slova *ruka* či *paže*. Pomocí korpusů *Araneum Hispanicum Maius*, *Araneum Bohemicum Maius* a *InterCorp* je zjišťována frekvence užití frazémů, pomocí slovníků význam a český protějšek. Práce dále zkoumá rozdíly a shody v sémantických polích frazémů ve španělském a českém jazyce.

Klíčová slova

metafora; frazeologie; frazém; ruka, paže; korpusová analýza; kognitivní lingvistika; metonymie; kolokace; embodiment

Abstract

This bachelor thesis explores the semantic and lexical fields of the words *mano/brazo* in Spanish and Czech. The core of the thesis is a corpus analysis focused on somatic nominal idioms containing the words *hand* or *arm*. Using the corpus *Araneum Hispanicum Maius*, *Araneum Bohemicum Maius* and *InterCorp*, the frequency of use of the idioms, meaning and Czech counterpart is investigated. The thesis further explores the differences and the concordances in the semantic fields of the idioms in Spanish and Czech languages.

Key Words

metaphor; phraseology; phrasal idiom; hand, arm; corpus analysis; cognitive linguistics; metonymy; collocation; embodiment

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Frazeologie a idiomatika.....	8
2.1. Historie a zařazení.....	8
2.2. Frazém, idiom, frazeologismus a frazeologická jednotka.....	8
2.3. Kolokace a kolokabilita.....	9
2.4. Klasifikace frazémů česká a španělská.....	10
2.5. Somatické frazémy.....	12
3. Obrazná pojmenování a kognitivní lingvistika.....	14
3.1. Metafora a kognitivní lingvistika.....	14
3.2. Konceptuální metafora a lidské tělo.....	15
3.3. Metonymie.....	15
3.4. Metafora versus metonymie.....	16
3.5. Embodiment.....	17
4. Korpusová analýza.....	18
4. 1. Metodologie a použité korpusy.....	18
4. 2. Analýza frazémů se slovem brazo.....	19
4. 2. 1. Brazo gitano/de gitano.....	20
4.2.2. Brazo político.....	21
4.2.3. Brazo derecho.....	21
4.2.4. Brazo espiral.....	22
4.2.5. Brazo de Morfeo.....	22
4.2.6. Brazo de mar.....	23
4.2.7. Brazo militar.....	23
4.2.8. Brazo secular.....	24
4.2.9. Brazo financiero.....	24
4.2.10. Brazo de Dios.....	25
4.2.11. Brazo operativo.....	25
4.2.12. Brazo ejecutivo.....	25
4.2.13. Brazo eclesiástico.....	26
4.2.14. Brazo social.....	26
4.2.15. Brazo represivo.....	27
4.2.16. Brazo de río.....	27
4.2.17. Brazo protector.....	27
4.2.18. Brazo duro.....	28

4.2.19. Brazo invisible	28
4.2.20. Přehled významu a lexikalizovaných protějšků u vybraných frazémů.....	29
4.3. Analýza frazémů se slovem mano	30
4.3.1. Mano de obra	31
4.3.2. Mano dura	32
4.3.3. Mano derecha	33
4.3.4. Mano privada.....	35
4.3.5. Mano invisible.....	35
4.3.6. Mano férrea/de hierro.....	35
4.3.8. Mano amiga	36
4.3.7. Mano negra	37
4.3.9. Buena mano	38
4.3.10. Manos limpias	39
4.3.11. Mano sucia	40
4.3.12. Mano anónima	41
4.3.13. Manos muertas	42
4.3.14. Mano generosa	42
4.3.15. Mano larga	43
4.3.16. Mano blanda	44
4.3.17. Mala mano	44
4.3.18. Přehled významu a lexikalizovaných protějšků u vybraných frazémů.....	45
5. Závěr.....	46
5.1. Závěr analýzy frazémů se slovem brazo.....	46
5.2. Závěr analýzy frazémů se slovem mano	47
5.3. Shrnutí	47
Resumé	49
Resumen	51
Bibliografie.....	53

1. Úvod

Frazémy a idiomy jsou neoddělitelnou součástí každodenní komunikace, ať už píšeme nebo mluvíme, často například *mávneme nad něčím rukou* či *pokrčíme rameny*. Tzv. somatické frazémy se týkají částí těla a v jazycích tvoří početnou skupinu. Kulturní odlišnosti však mohou způsobovat, že ne vždy si frazémy v různých jazycích odpovídají. Tato práce se zabývá analýzou lexikálního a sémantického pole somatických frazémů a přenesených významů slov *ruka* a *paže* s jejich španělskými protějšky *mano* a *brazo*.

Hlavním předpokladem práce je, že obě slova mají také své přenesené významy, které se v porovnání se španělštinou mohou lišit. Dále předpokládáme, že ve španělštině je přísněji vymezena hranice mezi slovy *mano* a *brazo* než v češtině mezi *ruka* a *paže*, což by se mělo promítnout do celkových výsledků analýzy.

Práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se v první kapitole věnuje frazeologii a je rozdělena do několika podkapitol. První z nich uvádí čtenáře do krátké historie a počátků vědy, v dalších podkapitolách je vymezeno základní názvosloví a také pojmy relevantní pro pozdější korpusovou analýzu. Základ pro tuto část tvoří dílo českého jazykovědce Františka Čermáka, které je srovnáváno s dílem *Manual de fraseología española* španělské autorky Glorie Corpas Pastor a okrajově i s dalšími autory. Druhá kapitola teoretické části se zaměřuje na kognitivní lingvistiku a s ní pojící se pojmy – rozebírá se zde konceptuální metafora, metonymie a embodiment.

Praktickou část práce tvoří samotná korpusová analýza. Z důvodu velkého množství frazémů obsahující slova *ruka*/*paže* jsme museli omezit analyzovaný vzorek pouze na nominální frazémy. Analýza bude provedena korpusu *Araneum Hispanicum Maius*, ze kterého budou vybrány frazémy, které dále stručně okomentujeme. Pro detailnější analýzu možných českých ekvivalentů bude použit korpus *InterCorp*, a to španělsky psaná beletrie a její české překlady. K okomentování čerpáme také ze slovníků, konkrétně z *Diccionario de la lengua española* Královské akademie (RAE), ze *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* Františka Čermáka, dílu *Výrazy neslovesné* a *Výrazy slovesné*, v neposlední řadě také ze slovníku *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice* Evy Mrhačové.

Cílem práce je, pomocí korpusové analýzy frazémů obsahující slova *mano*/*brazo*, zjistit do jaké míry si odpovídají s českými frazémy, případně jaký je jejich český ekvivalent, pokud však takový ekvivalent neexistuje, okomentovat pomocí *InterCorpu* možná překladatelská řešení.

2. Frazeologie a idiomatika

Tato kapitola pojednává o frazeologii a idiomatice – úvodní podkapitola se věnuje zařazení vědy a krátké historii, v dalších podkapitolách se zabýváme názvoslovím a představujeme a navzájem porovnáváme názory významných reprezentantů české a španělské frazeologie totiž Františka Čermáka jakožto zástupce českého přístupu a Glorie Corpas Pastor, zástupkyně španělské frazeologie. Okrajově se budeme věnovat i dalším lingvistům zabývajícím se frazeologií. Pozornost budeme věnovat též základním pojmům frazeologie, její základní jednotce, druhům frazémů a také různým teoretickým přístupům k těmto pojmům. Nejdůležitější pro pozdější analýzu bude poslední podkapitola o somatické frazeologii.

2.1. Historie a zařazení

Stejně jako kognitivní lingvistika je frazeologie a idiomatika poměrně mladou vědní disciplínou. I když se s pojmem setkáváme brzy (Mlacek uvádí rok 1558), vědě, v podobě, v jaké ji známe dnes, se lingvisté věnují až od první dekády dvacátého století. Dříve hojně zkoumaná pořekadla a přísloví se dostávají na okraj a v centru výzkumu se ocitají **ustálená slovní spojení** (Mlacek, 1984, s. 9 a 11).

Největší rozvoj frazeologie zaznamenala s příchodem tehdejších sovětských lingvistů V. V. Vinogradova a A. V. Kunina v polovině 20. století (Mlacek, 1984, s. 12). Ze stejného období pochází také dílo Julia Casarese, španělského lingvisty a lexikografa. Ve Španělsku se, na rozdíl od již zmíněného Sovětského svazu či jiných zemí, nepokročilo s frazeologickým výzkumem až do 90. let, kdy zájem o téma vzrůstá (Corpas Pastor, 1996, s. 11).

Na území dnešní České republiky se frazeologii a idiomatice věnovali a věnují mnozí, mezi nimi: Jan Mašín, Josef Václav Bečka, Jaroslav Zaorálek a v ilustrované verzi dokonce Josef Lada (Čermák, 2007, s. 484-485). Stěžejní jsou však pro moderní českou frazeologii především práce Františka Čermáka. Jedná se jak o teoretické publikace (*Idiomatika a frazeologie češtiny* z roku 1982), tak o slovníky (vícedílný *Slovník české frazeologie a idiomatiky*). Zejména *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* bude podkladem pro další podkapitoly.

2.2. Frazém, idiom, frazeologismus a frazeologická jednotka

Frazeologie a idiomatika je věda zabývající se studiem frazémů a idiomů. Jak z názvu této podkapitoly vyplývá, existuje mnoho pojmenování pro základní zkoumanou jednotku frazeologie a idiomatiky. V dílech různých autorů a v různých tradicích se tedy setkáme

s odlišným názvoslovím. Pojmy frazém, frazeologismus a frazeologická jednotka jsou synonymní, idiom se v pojetí Františka Čermáka částečně odlišuje (Krejčí, 2015, s. 25).

S termínem **frazeologická jednotka** se setkáme v díle slovenského lingvisty Jozefa Mlacka, ale zavedl ho již V. V. Vinogradov. Mlacek ji definuje jako základní termín pro elementární jednotku frazeologie. Namítá však, že kvůli dvouslovnému názvu se někdy používá jednoslovný **frazeologismus**, který je k frazeologické jednotce synonymní a pravděpodobně také převzatý z ruštiny (Mlacek, 1984, s. 23). Mimo slovenštinu se s frazeologickou jednotkou setkáme například i v srbské (Popovićová, 2020, s. 7) a pro užití názvu *unidad fraseológica* se rozhodla také autorka díla *Manual de fraseología española* Gloria Corpas Pastor. Ta tento krok zdůvodňuje rozšířením termínu zejména v oblasti bývalého Sovětského svazu a východní Evropy, kde se výzkumu věnoval největší prostor (Corpas Pastor, 1996, s. 19).

František Čermák se proti oběma pojmům vymezuje. O termínu frazeologická jednotka říká: „zcela odmítnout je třeba neohrabaný a vyhýbavý frazeologický termín frazeologická jednotka“; stejně tak odmítá pojem frazeologismus, který označuje za rusismus, který podle něj zavádí nežádoucí asociace (Čermák, 2007, s. 483). Proto Čermák užívá pojmy **frazém** a **idiom**, které jsou v moderní frazeologii zaměnitelné. Podle Čermáka ale mezi nimi existuje rozdíl, a to podle toho, na co se klade důraz. Autor uvádí, že „při užití termínu frazém se klade důraz na formální aspekty kombinace, zatímco u idiomu se akcentuje stránka sémantická“ (tamtéž, s. 33). František Čermák (tamtéž, s. 32) definuje frazém a idiom takto:

Frazém a idiom je takové nemodelové a ustálené syntagma prvků, z nichž aspoň jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného a zavřeného paradigmatu (formálně a většinou i sémanticky).

2.3. Kolokace a kolokabilita

Dalším pojmem, který je potřeba osvětlit, je **kolokace**. Jedná se o ustálené nebo neustálené spojení dvou a více slov, které je dané tzv. kolokabilitou, tedy schopností vytvářet spojení prvků (Čermák & Cvrček, 2017). Ustálenost tohoto slovního spojení je měřitelná, a to v jazykovém korpusu – čím více se v korpusu vyskytuje, tím je ustálenější (Čermák, 2007, s. 29).

Kolokabilita se úzce pojí s valencí prvku – ta určuje paradigma, ze kterého se poté vybírá konkrétní prvek. Tento proces Čermák ilustruje na příkladu slovesa *číst*, jehož valencí je akuzativ – vznikají tedy spojení *číst knihu*, *číst noviny* atd. Sloveso *číst* se však pojí s omezeným množstvím slov, nemůžeme tedy nalézt například *číst maso* (tamtéž).

Kolokace však ve frazeologii a idiomatice může znamenat také synonymum pro takzvaný *kolokační frazém* (Čermák & Cvrček, 2017), který zmiňujeme v příští podkapitole.

2.4. Klasifikace frazémů česká a španělská

V této podkapitole se budeme věnovat členění frazémů z hlediska formálně-strukturního, a to podle díla **Františka Čermáka**. Rozdělení podle španělské autorky Glorie Corpas Pastor bude následovat – v průběhu porovnáme oba přístupy mezi sebou a také s dílem Maria Garcíi-Page a jinými.

Frazémy, které dále v praktické části této práce analyzujeme (*pomocná ruka, Morfeova náruč, ochranná paže* a také španělské frazémy), spadají do kategorie *kolokačních frazémů*. Kromě této kategorie Čermák vymezuje i další: *lexikální, propoziční a polypropoziční frazémy* (2007, s. 44).

Propoziční frazémy mají většinou funkci věty nebo jsou větou vyjádřeny – *Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá* (Čermák, 2017b). Do této skupiny patří například *příслови, rčení, aforismus, říkanka, hádanka, hlavolam* či *slogan*. František Čermák o těchto názvech různých typů propozičních frazémů říká, že jako pojmy mají příliš nejasnou hranici a jsou málo definovatelné, proto je potřeba je odmítnout (Čermák, 2007, s. 53). Stejný přístup k *příslví, rčení* apod., zastává také García-Page, který všechna taková spojení řadí k tzv. *locuciones* (Corpas Pastor, 1996, s. 22). Polypropoziční frazémy se od propozičních liší pouze počtem promluv – první zmíněné frazémy se skládají pouze z jedné, polypropoziční ze dvou a více (Čermák, 2007, s. 53).

Lexikální frazémy jsou dle Čermáka jednou z nejopomíjenějších oblastí frazeologie. Patří mezi ně jednoslovné lexémy, často slova složená – *budižkničemu, zákeřný* nebo *neplecha* (Čermák, 2007, s. 60).

Kolokační frazém lze také definovat jako „nevětnou anomální kombinaci komponentů“ (Čermák, 2017a). Anomálii vnímáme jako kontrast se vším většinovým v jazyce a v určité míře je přítomná všude ve frazeologii, dokonce je jejím základním rysem (Čermák, 2007, s. 30).

Čermák dále zdůrazňuje, že pouhým omezením kolokability se frazém frazémem ještě nestává (jedná se jen o kombinaci) a že je nutné rozlišovat od frazémů homonyma, která mají doslovný význam (*zlatý důl, házet flintu do žita*) (tamtéž, s. 32).

motné kolokační frazémy jsou největší a nejznámější skupinou frazémů (Čermák, 2017a). Od propozičních frazémů se liší tím, že netvoří věty, a od lexikálních frazémů tím, že jsou víceslovné. V naší práci se setkáváme s frazémy typu S-A a A-S. Struktura S-A znamená, že je frazém tvořen substantivem a adjektivem – např. *náruč Morfeova*. Struktura A-S je v práci zastoupena častěji, jedná se o frazémy tvořené adjektivem a substantivem, například *černá ruka*, *pomocná ruka* atd. (Čermák, 2007, s. 44-45, příklady vlastní).

Gloria Corpas Pastor třídí frazémy hned podle několika kritérií – k vlastnímu členění přistupuje, protože již vypracované systémy klasifikací vidí jako nedostačující (Corpas Pastor, 1996, s. 50). Z kritérií, která byla vyčleněna (mezi nimi například zda se jedná o větu nebo nevětnou výpověď), vznikají tři sféry – *colocaciones*, *locuciones* a *enunciados fraseológicos* (tamtéž).

Podle španělské lingvistky jsou **colocaciones** volnými syntagmaty, která však mají určitá kombinatorická omezení určená užíváním (Corpas Pastor, 1996, s. 52). Dalo by se říct, že Čermákova definice kolokací odpovídá koncepci Glorie Corpas Pastor.

Autorka knihy pokládá termín **locución** za ve španělské lingvistice tradiční a zavedený, a z toho důvodu jej přebírá. To, že je termín užíván již dlouho, dokazuje to, že se mu věnuje i Julio Casares ve svém díle, jež bylo poprvé vydáno v roce 1950 (Corpas Pastor, 1996, s. 88). Casares definuje *locuciones* následovně: „Jedná se o kombinaci dvou či více termínů, které zastávají funkci větného členu. Význam této kombinace však není dán součtem obou složek.“ (Casares, 1992, s. 170). Corpas Pastor uvádí, že od této definice se odráží i definice pozdější od jiných autorů. Ona sama na tuto definici také navazuje (Corpas Pastor, 1996, s. 88). Kdybychom měli přirovnat tento typ frazému ke koncepci Františka Čermáka, *locuciones* by se jistě blížily ke kolokačnímu frazému. To zejména proto, že se také nejedná o celé věty, nýbrž o kombinace dvou a více slov, a také pro značnou podobnost definic J. Casarese a F. Čermáka.

Locuciones jsou dále tříděny podle toho, jakou funkci ve větě či výpovědi zastávají. Můžeme se setkat s nominálními, adjektivními, adverbiálními a verbálními (Corpas Pastor, 1996, s. 94). Vzhledem k tomu, že v praktické části analyzujeme pouze *locuciones* s funkcí nominální, věnujme jim větší pozornost než ostatním druhům.

Na rozdíl od češtiny, kde u **nominálních kolokačních frazémů** převažovala struktura *adjektivum-substantivum*, se ve španělštině, z důvodu rozdílnosti jazyků, setkáváme nejčastěji se strukturou *substantivum-adjektivum* (např. *mano negra*), ale také se *substantivum-prepozice-*

substantivum (např. *mano de obra*). Méně často se objevují i anteponovaná adjektiva ve strukturách *adjektivum-substantivum* (např. *buena mano* a *mala mano*). Corpas Pastor dále uvádí častou strukturu *substantivum-spojka-substantivum* a za příklad dává španělské *santo y seña* (1996, s. 96), což je synonymem pro *heslo* (RAE, n.d.). František Čermák pro taková spojení užívá název binomiály.

Binomiály jsou podle něj staré struktury, které se vyskytují napříč jazyky. Dále uvádí, že „je lze charakterizovat především jako kolokační frazém či idiom, který je složený ze sledu dvou komponentů stejného slovního druhu“. Binomiály většinou zastávají nominální funkci a mají neměnný slovosled. Jedná se například o frazémy *děs a hrůza*, *cukr a bič* nebo mezinárodní *pes a kočka* (Čermák, 2007, s. 51). Jelikož se tyto konstrukce vyskytují napříč jazyky, ve svém díle je definuje i García-Page a jako jeden z příkladů také uvádí *santo y seña*. (García-Page, 2008, s. 94) Zatímco však García-Page mluví o binomiálech pouze jako o strukturách, které musí obsahovat nominální prvek, F. Čermák mezi ně zařazuje i struktury tvořené např. dvěma adjektivy (*nemastný neslaný*), dvěma slovesy (*chtě nechtě*) či dvěma adverbií (*široko daleko*) (Čermák, 2007, s. 52).

Enunciados fraseológicos (frazeologické výpovědi) jsou posledním ze tří druhů, které Corpas Pastor vyčleňuje – od ostatních se liší tím, že mohou tvořit samostatné výpovědi a věty. V této kategorii musíme rozlišovat mezi tzv. *paremias* (do této kategorie spadají přísloví, rčení atd) a *fórmulas rutinarias* (zde spadá např. *buenos días* či *buena suerte* a jiné ustálené promluvy) (Corpas Pastor, 1996, s. 132). *Enunciados fraseológicos* se tedy podobají propozičním frazémům. Rozdíly nacházíme zejména ve členění, kdy Čermák dělí propoziční frazémy na propoziční (skládají se z jedné promluvy) a polypropoziční (skládají se z dvou a více promluv) (Čermák, 2007, s. 53). Kategorie *enunciados fraseológicos* se však neobjevuje v díle *Introducción a la fraseología española: estudio de las locuciones* od Maria Garcíi-Page, kde jsou tyto výrazy řazeny mezi *locuciones oracionales*. (García-Page, 1996, s. 9).

2.5. Somatické frazémy

Frazémy můžeme dělit podle různých hledisek. Z hlediska sémantického rozlišujeme botanické frazémy, obsahující názvy či části rostlin, či animální frazémy, nejobsáhlejší skupinou jsou však **frazémy somatické** (Čermák, 2017c) – to může být, jak uvádíme i v kapitole o kognitivní lingvistice, způsobeno právě tím, že jsou nám naše těla známá, tedy principem antropomorfismu.

Se somatickými frazémy se tedy setkáváme v různých jazycích, jejich podoba se však bude lišit, protože se jedná o výrazy spjaté s kulturou dané oblasti či země (Čermák, 2007, s. 234). Z toho důvodu jsou frazémy, ne jenom ty somatické, dobrým zdrojem informací o společnosti – nesou totiž systém hodnot, morální zásady, kterými vyjadřují vztah k okolnímu světu (Goshkheteliani & Megrelidze, 2013). Některé somatické frazémy můžeme podle lingvistky Sabine Fiedler pokládat za mezinárodní, jedná se například o ty, které mají původ v bibli (Fiedler, 2013). Dalšími společnými zdroji mohou být řecká a římská mytologie a také světoznámá literární díla (Goshkheteliani, 2019).

Části těla, kterým se věnujeme v této práci, jsou konkrétně *ruka* a *paže*. Vaňková uvádí, že „ruka vůbec patří v somatické frazeologii k nejfrekventovanějším výrazům“. Somatické frazémy obsahující *ruku* mohou odkazovat k psaní (*to je jeho ruka, mít těžkou ruku*) (Vaňková, 2007, s. 187), ale také souvisí s gesty a pojmenovávají je (*potřást někomu ruku, podat pomocnou ruku*) (Čermák, 2007, s. 235-236).

Je tedy jasné, že frazémy, které dále budeme analyzovat, se mohou v češtině a španělštině lišit, a to na základě kulturních a historických odlišností, jež můžeme nalézt mezi oběma zeměmi. Budou-li se shodovat, je možné, že se v některých případech bude jednat o biblický či jinak mezikulturně známý frazém.

3. Obrazná pojmenování a kognitivní lingvistika

V této kapitole se budeme věnovat základním pojmům z oblasti kognitivní lingvistiky a částečně i vědě samotné. Zaměříme se na metaforu, metonymii a embodiment, jejich definice, dělení, a hlavně na to, jak souvisí s lidským tělem.

3.1. Metafora a kognitivní lingvistika

Pojem **metafora** pochází z řečtiny a znamená *přenesení* (Nekula, 2017). Samotný překlad tedy velice dobře vystihuje povahu pojmu. V *Akademickém slovníku cizích slov* (Petráčková, 1995, s. 491) je definována jako: „přenášení významu na základě vnější podobnosti denotátu týkající se tvaru (*zub pily*), barvy (*křídový obličej*), umístění (*čelo průvodu*), rozsahu (*kapka štěstí*) nebo funkce (*hlava rodiny*)“.

V mnoha situacích si ani neuvědomujeme, že výrazy, které užíváme, jsou metaforami. Metafora je však všudypřítomná – nejedná se pouze o literární koncept, ale o součást každodenních činností. Způsob, jakým přemýšlíme, co děláme i jak věci prožíváme je do vysoké míry metaforický (Lakoff & Johnson, 1980, s. 3).

V knize *Metaphors We Live By* z roku 1980 se autoři poprvé systematicky věnují konceptu metafory, tak jak je popsána v předešlém odstavci. Jedná se o jednu z prvních publikací zabývajících se tímto tématem z pohledu nově vznikající **kognitivní lingvistiky**, vědy, jejímž dominantním polem zkoumání je podle Nebeské a Karlíka (2017) sémantika, zejména vztahy mezi jazykem a světem, pojí se však také s pragmatikou.

Tento směr lingvistiky zkoumá jazyk z pohledu kognitivních funkcí člověka (odsud název vědy), Croft a Cruse definují tuto vědu skrze tři hlavní hypotézy, které vymezují přístup kognitivní lingvistiky k jazyku. První hypotézou je, že jazyk není samostatná kognitivní schopnost, což lze chápat jako vymezení proti zastáncům generativní gramatiky, kteří tvrdili opak. Samotná hypotéza znamená, že funkce jazyka není oddělená od jiných kognitivních schopností člověka, nýbrž se s nimi prolíná. Pro zkoumání jazyka tedy můžeme použít podobné metody jako pro zkoumání např. zrakového vnímání. Druhá hypotéza říká, že gramatika je konceptualizace, tedy že slova, která používáme neodpovídají přesným významům, ale je vždy přítomna určitá míra abstrakce. Třetí hypotézou je, že znalost jazyka pochází z jeho užívání. To znamená, že sémantické, morfologické i fonologické kategorie a struktury si v hlavě tvoříme na základě užívání jazyka při určitých situacích (Croft & Cruse, 2004, s 1-4).

Kognitivní lingvistika sice přináší jiný pohled na metaforu, ale první, kdo se jí zabýval, byl už Aristoteles ve svém spise *Poetika*. Ten metaforu definuje následovně: „přenesení jména na něco jiného, a to buď z rodu na druh, nebo z druhu na rod, nebo podle analogie“ (Aristoteles, 1996, s. 97). Aristoteles, a mnozí jiní po něm, chápe metaforu jako básnický prostředek, od nichž se právě kognitivní pojetí odlišuje.

Autoři zabývající se metaforou zaujímají k tématu různé postoje, můžeme například zmínit interpretační teorie, které byly předchůdci kognitivního výkladu. (Nebeská & Karlík, 2017).

3.2. Konceptuální metafora a lidské tělo

Kövecses říká o konceptuální metafoře následující: „konceptuální metafora je tvořena dvěma konceptuálními oblastmi, z toho jedna oblast je chápána z hlediska druhé“ (Kövecses, 2001, s. 4).

Oblast, ze které čerpáme metaforické výrazy k porozumění druhé konceptuální oblasti, je *zdrojová oblast*, zatímco konceptuální oblast, na kterou je takto nahlíženo, je *cílová oblast*. *Zdrojová oblast* bývá obvykle konkrétní, jedná o fyzické fenomény jako *rostliny, zvířata, nástroje* a v neposlední řadě také *lidské tělo*. *Cílová oblast* je abstraktní (*emoce, touha, morálka, myšlení, společnost, politika* atd.) (Kövecses, 2001, s. 16). Jedna z metafor, kterou rozebíráme v praktické části této bakalářské práce, je (*neviditelná*) *ruka trhu*. Toto spojení čerpá slovo *ruka* ze zdrojové oblasti *lidského těla* (konkrétní), cílová oblast (abstraktní) *ekonomie*. Dohromady tak vzniká metafora, která odkazuje na řízení (trhu) jako na činnost, která je obvykle vykonávána rukou.

Lidské tělo je jako *zdrojová oblast* jednou z nejčastějších, protože je nám blízké a myslíme si, že jej dobře známe. Ne všechny jeho části se užívají metaforicky, nejčastěji se však setkáme s *hlavou, tváří, nohama, rukama, zády, srdcem, kostmi a rameny* (tamtéž).

3.3. Metonymie

Metonymie je stejně jako metafora jedním z obrazných pojmenování, název pochází z řečtiny a znamená *přejmenování* či *záměnu jména*. Spočívá v přenesení jména jednoho pojmu na druhý, jenž s ním souvisí časově, místně a nejčastěji kauzálně (Jelínek & Vepřek, 2017).

Jak napovídá definice, existuje více druhů metonymií. Častá je tzv. *synekdocha*, která spočívá v zaměnění *části za celek* (hodilo by se tady pár *šikovných rukou*). Můžeme však zaměňovat *výrobce za produkt* (má ve sbírce *Van Gogha*), *používaný objekt za uživatele* (*dechy*

nepřišly na zkoušku orchestru), *instituci za zaměstnance* (*univerzita vydala prohlášení*), *místo za instituci* (*bílý dům oznámil, ...*), místo za událost (můj děda zažil *Stalingrad*) nebo vládnoucího za ovládané (*Napoleon táhnul do Ruska*) (Lakoff & Johnson, 1980, s. 38, příklady vlastní), Cuenca a Hilferty dále přidávají: osobu za její jméno, a také celek za část (1999, s. 112). Speciálním případem jsou náboženské metonymie, například křesťanské – *holubice za Ducha svatého*. O holubici hovoříme právě proto, že je vnímána jako mírumilovná, stejně jako je Duch svatý spjat s (křesťanským) nebem, tak i holubici spojujeme s nebem (oblohou) (Lakoff & Johnson, 1980, s. 40).

Cuenca a Hilferty prezentují metonymii jako jednu z možností přenesení významu v jazyce, avšak oproti metafoře, ale i hyperbole a ironii, se jí podle nich nevěnuje v kognitivní lingvistice taková pozornost. Proto neexistuje jednotný přístup a publikace se rozcházejí (Cuenca & Hilferty, 1999, s. 110).

Johnson a Lakoff stejně jako u metafory uvádějí, že metonymie není pouze záležitostí rétorických či literárních figur, ale že jde o běžnou součást každodenního jazyka (1980, s. 37), což jsme také mohli vidět na příkladech v této podkapitole.

3.4. Metafora versus metonymie

Cuenca a Hilferty taktéž říkají, že metafora a metonymie jsou si do jisté míry podobné, protože se v obou případech jedná o procesy, které propojují entity. Největší rozdíl mezi nimi je ten, že metafora operuje s dvěma oblastmi, zatímco metonymie pouze s jednou (např. *zvoní telefon*) (1999, s. 111). U metafory *hlava rodiny* vidíme dvě oblasti probírané výše – zdrojovou oblast (*hlava*, lidské tělo) a cílovou oblast (*vedoucí postavení*), u frazému *víc hlav víc ví*, kde je substantivum *hlava* metonymie, si všímáme pouze jedné oblasti – lidského těla (záměna celku za část).

Metonymie, na rozdíl od metafory, dovoluje soustředit se detailněji na odkazované. Použijeme-li podobný příklad jako Lakoff a Johnson (1980, s. 36-37), který však počestíme, můžeme předchozí tvrzení ilustrovat takto: *Nova se na tiskové konferenci ještě neukázala*. V tomto případě víme, že se jedná o reportéra televize Novy, tudíž o záměnu *instituce za zaměstnance*. Tato metonymie s sebou však nese i důraz na konkrétní televizi. Nahrazení jména televize za jméno reportéra (i když je známo, že pracuje pro danou televizi) by tedy nemělo ekvivalentní účinek.

Ne vždy jsou metafora a metonymie zcela oddělené jazykové prostředky. Kövecses (2001, s. 159) uvádí, že občas se obě figury slíjí do jednoho vyjádření a vzniká tak „metonymie

uvnitř metafory“ nebo „metafora z metonymie“. Autor předkládá příklady anglických idiomů, ale pokud bychom měli uvést jeden český příklad, mohlo by to být například *zamknout pusu na klíč*, který bychom zařadili do kategorie „metonymie uvnitř metafory“. *Pusa* je metonymií pro mluvení, zatímco celý frazém je metaforou pro *nemluvit/neříkat tajemství*.

3.5. Embodiment

Kognitivní vědy, například vývojová psychologie, filosofie mysli a neposledně lingvistika, rozlišují pojem *vtělená kognice* (*embodied cognition*), ten klade důraz na formativní roli prostředí při rozvoji kognitivních procesů. Všechny tyto vědy však mají společný cíl, kterým je zachytit, jak mysl a tělo vzájemně interagují (Cowart, n.d.).

S tím souvisí i lingvistický pojem *embodiment*, česky *vtělení* nebo *ztělesnění*. Základní myšlenkou je, že si lidé tvoří kategorie skrze svou vlastní zkušenost, konkrétně skrze naši existenci v lidském těle (Lakoff & Johnson, 1999, s. 14). Z toho důvodu existuje velké množství obrazných pojmenování a přenesených významů týkajících se lidského těla. Kövecses například říká, že metafory, které užíváme, mohou vznikat z našeho tělesného prožívání. Autor to ilustruje na příkladu konceptuální metafory *hněv je horká tekutina* (například *vaří se jí krev v žilách*), která je založená na zkušenosti, že při tom, když se hněváme, se zvyšuje teplota kůže a krevní tlak (Kövecses, 2001, s. 243).

4. Korpusová analýza

4. 1. Metodologie a použité korpusy

V následující kapitole se budeme zabývat korpusovou analýzou výše zmiňovaných jevů, tedy frazémů s funkcí nominální. Cílem analýzy je ověření, do jaké míry si jednotlivé frazémy ve španělštině a v češtině odpovídají. Předpokladem práce je, že španělština přísněji rozlišuje mezi *mano* a *brazo*, zatímco v češtině není hranice u *ruka* a *paže* přesně vymezená – v následující části budeme zjišťovat, jakým způsobem tento předpoklad ovlivňuje překlad frazémů.

Pro korpusovou analýzu a k samotnému vyhledání frazémů bude použit korpus *Araneum Hispanicum Maius*, který čítá 1 200 000 617 pozic. Jedná se o korpus skupiny *Araneum*, ta kromě španělštiny nabízí dalších 22 jazyků – pro každý je navíc k dispozici i varianta *Minus*, která obsahuje pouze 10 % dat. (Benko, 2014) Korpus čerpá data z webových stránek, po jazykové stránce je tedy velmi aktuální a vykazuje i rysy mluvené řeči, nevýhodou může být pouze malý rozsah žánrů v datech korpusu. Všechny korpusy, se kterými v této práci pracujeme jsou dostupné přes bezplatnou webovou aplikaci Ústavu českého národního korpusu *KonText*.

Pro vyhledání frazémů relevantních pro tuto práci používáme jednoduché dotazy „brazo“ a „mano“, výchozí atribut změním na „lemma“. Tyto dotazy jsou dále upřesněny ve funkci „pozitivní filtr“ pokročilým dotazem [tag =“ADJ“] v dotazovacím jazyce CQL. Veškeré výsledky neodpovídající zadání budou odstraněny.

Z frazémů, které byly touto metodou nalezeny, budou sestaveny tabulky podle četnosti výskytu. Ty budou okomentovány a vybrané frazémy podrobněji rozebereme za pomoci dat z korpusu *InterCorp*, projektu Ústavu českého národního korpusu, jehož jádrem jsou beletristické ručně zarovnané texty. *InterCorp* však také obsahuje tzv. kolekce, automaticky zpracované texty. Hlavní jazyk korpusu je čeština, každý materiál v jiném jazyce zde má svůj český protějšek (Čermák, 2012). Používáme konkrétně verzi 14, ze které byla vyřazena všechna data přeložená z jiných jazyků – jedná se tedy o subkorpus děl španělsky psané beletrie a čítá 12 283 484 pozic. Korpus byl takto omezen právě kvůli porovnání španělských frazémů s českými překlady a bude využit zejména pro hledání překladatelských řešení u frazémů, jenž nemají přímý český protějšek. Vzhledem k tomu, že u některých frazémů je množství dat nedostatečné, zaměříme svou podrobnější překladovou analýzu pouze na vybrané frazémy.

K podrobné analýze upotřebíme také slovníky – konkrétně k hledání českých ekvivalentů *Slovník české frazeologie a idiomatiky*, díl *výrazy neslovesné* a také frazeologický slovník *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice*, k hledání přesného významu španělského spojení slovník Španělské královské akademie (RAE).

4. 2. Analýza frazémů se slovem brazo

Dále se přesuneme k samotné korpusové analýze. Jak už jsme zmínili v předchozí kapitole, kvůli malému počtu výskytů frazémů, které by odpovídaly tématu práce, v paralelním česko-španělském korpusu *InterCorp*, jsme se rozhodli se nejdříve věnovat analýze pomocí korpusů *Araneum Hispanicum Maius a Araneum Bohemicum Maius*.

Po zadání lemmatu „brazo“ se zobrazí 61 707 výskytů, není potřeba žádné vyřazovat, jedná se pouze o dva tvary – brazo (25 376) a brazos (36 331). Dotaz dále upřesníme funkcí pozitivní filtr a příkazem [tag=“ADJ“], kde ADJ znamená vyhledává přídavná jména, pozici nastavíme na 1, tzn. první slovo vpravo. Nyní již pracujeme s 9 380 výsledky, tyto výsledky pomocí funkce frekvence (vlastní, nastavené na první pozici vpravo) řadíme do tabulky (999 položek), ze které je potřeba ručně vytržít frazémy.

Nominální frazémy, které tvoří *brazo* + adjektivum, ale neshodný přívlastek (*brazo*) + *de* + *substantivum* vyhledáváme obdobným způsobem: jednoduchý dotaz „brazo“ upřesňujeme funkcí pozitivní filtr, užíváme pokročilý dotaz [word=“de“][tag=“NC“|tag=“NP“], NC vyhledává tzv. common nouns, tedy obecná podstatná jména, zatímco NP tzv. proper nouns, vlastní jména.

Z následující tabulky byla odstraněna všechna adjektiva, která neodpovídají zadání, tj. – tvoří frazém s podstatným jménem *brazo*. Jednalo se především o adjektiva popisující paži jako část těla (*brazo izquierdo*), ale také o místní názvy (*Brazo Rico*), nebo o 34 výskytů spojení *brazo tonto*, které se však v korpusu *Araneum* vyskytuje pouze v názvu filmu *Torrente: el brazo tonto de la ley*. Některá spojení mohou být ustálená a tím pádem měnit význam – *brazo derecho* se v korpusu objevuje 1 181krát, ale pouze 165 výrazů popisuje přenesený význam. V další části analýzy okomentujeme jednotlivé frazémy a na jejím konci seřadíme lexikalizované české protějšky vybraných spojení.

Frazém	Výskyt
de gitano	267
político	262

Brazo	derecho	165
	espiral	148
	de Morfeo	100
	de mar	99
	militar	48
	secular	39
	financiero	33
	de Dios	27
	operativo	26
	ejecutivo	23
	eclesiástico	18
	social	16
	represivo	14
	de río	9
	protector	8
	duro	3
invisible	2	

Tabulka č. 1: frekvence výskytů nominálních frazémů obsahujících *brazo*

4. 2. 1. Brazo gitano/de gitano

V korpusu *Araneum Hispanicum Maius* má frazém *brazo gitano/brazo de gitano* 267 výskytů, *Diccionario de la lengua española* (RAE, n.d.) ho definuje takto: „pastel formado por una capa delgada de bizcocho, con crema o algún dulce por encima, y enrollada en forma de cilindro“¹. Překladový slovník *Lingea* uvádí jako český protějšek spojení *piškotová roláda*. V paralelním korpusu *InterCorp* nebyl nalezen výskyt ani jedné z variant.

Cortamos los brazos gitanos en rodajas, distribuimos por el fondo y las paredes y reservamos.

(Zdroj: <http://www.lasdeliciasdeisabel.com/2012/03/tarta-tortuga.html>)

¹ moučník tvořený tenkou vrstvou piškotového těsta, sladké náplně, jenž je zarolovaný do tvaru válce

4.2.2. Brazo político

Frazém *brazo político* v korpusu čítá 262 výskytů, povětšinou se jedná o zpravodajské webové stránky, které *brazo político* užívají v kontextu s teroristickými nebo separatistickými organizacemi, jako je ETA a FARC či Islámský stát:

*En portada aparece Alcaraz, presidente de la Asociación de Víctimas del Terrorismo, con un cartel que dice “Los que hoy condenan se sientan con el **brazo político** de ETA“.*

(Zdroj: <http://polisea.net/tag/zapatero/>)

Nejspíše kvůli kontextu, ve kterém se frazém užívá, nebyl v korpusu *InterCorp*, jenž je tvořen beletrií, nalezen žádný výskyt. Ve slovníku *Lingea* (Lingea, 2022) se jako jeden z významů slova *brazo* uvádí *složka* či *křídlo*. Český ekvivalent *politické křídlo* se v korpusu *Araneum Bohemicum Maius* vyskytuje pouze 34krát, *politická složka* se nevyskytuje ani jednou.

4.2.3. Brazo derecho

Slovní spojení *brazo derecho* je v korpusu *Araneum Hispanicum Maius* hojné. Všechny jeho výskyty dosahují čísla 1 181. Po vytržení spojení, které představují pravou horní končetinu zbylo 165 výsledků.

Frazém *brazo derecho* definuje *DLE* (RAE, n.d.) následovně: „Persona subordinada y de la máxima confianza de otra, con la que colabora eficazmente.“² Výskyty v korpusu se týkají nejvíce, ne však pouze, politického prostředí.

*Los recién creados servicios de información del PNV se convertirán en redes de la CIA, como declara Antonio Irala, **brazo derecho** del lehendakari Aguirre.*

(Zdroj: <https://foroespana.foroactivo.com/t816-en-el-centenario-de-sabino-arana>)

Slovník *Lingea* (Lingea, 2022) uvádí jako překlad frazém *pravá ruka*. Můžeme tedy potvrdit předpoklad, že hranice mezi *ruka* a *paže* v češtině není tak silná jako ve španělštině. To potvrzuje i samotná existence významově stejného *mano derecha*, které rozebíráme v další části analýzy věnované frazémům obsahujícím *mano*. *Slovník české frazeologie a idiomatiky* (Čermák et al., 2009, s. 303) definuje frazém jako *nejbližší nepostradatelný pomocník, na*

² Osoba podřízená, disponující maximální důvěrou k jiné osobě, se kterou spolupracuje

kerého je plné spolehnutí. Můžeme tedy konstatovat, že český frazém odpovídá významem španělskému.

V paralelním korpusu *InterCorp* nalzááme 81 výskytů, je však potřeba 70 vyřadit – jelikož má spojení svůj český ekvivalent je pravděpodobné, že veškeré odchylky budou pouze stylistické povahy a překladatelé se budou držet zažitého termínu.

Překlad	Výskyt
Pravá ruka	11

Tabulka č. 2: překlady frazému *brazo derecho*

4.2.4. Brazo espiral

Frazém *brazo espiral* se v korpusu vyskytuje celkem 148krát. Stejně jako *brazo político* přísluší užšímu kontextu, v tomto případě astronomii. Frazém má český protějšek, a to *spirální ramena (galaxie)*.

Estas galaxias tienen forma de disco, con poca formación estelar y sin brazos espirales.

(Zdroj: <https://observatorio.info/2008/10/el-fantasma-de-mirach/>)

4.2.5. Brazo de Morfeo

V korpusu *Araneum Hispanicum Maius* nacházíme celkem 100 výskytů frazému *brazos de Morfeo*. Frazém se vyskytuje pouze v plurálu a odkazuje na řeckolatinickou mytologii, podle které je Morfeus syn boha spánku Hypna a on sám je bůh snů (Muñoz Lobatón, 2019). *DLE* (RAE, n.d.-a) definuje pouze spojení *estar en los brazos de Morfeo*, které označuje jako frazém slovesné povahy, spadající do hovorové vrstvy španělštiny s významem *dormir*³. Domníváme se však, že vzhledem k tomu, že se frazém pojí i s jinými slovesy jako *caer* či *ir*, podle kterých mění význam (*usnout, usínat*), tak *brazos de Morfeo* označuje *spánek* a tvoří nominální frazém. V paralelním korpusu *InterCorp* se frazém vyskytuje pouze jednou:

Debes de ser el único que ignora lo sucedido anoche, bien por estar en brazos de Morfeo, bien en otros brazos, reparadores de ansias más profundas.

Jana Novotná, autorka překladu knihy *Podivuhodná cesta Pamponia Flata* od španělského spisovatele Eduarda Mendozy, překládá *brazos de Morfeo* takto:

³ spát

Ty jsi zřejmě jediný, kdo nezná události včerejšího večera. Zřejmě jsi byl v náručí Morfeově nebo někoho, kdo dokáže uklidnit i tu nejsilnější úzkost.

(Zdroj: Eduardo Mendoza, *El asombroso viaje de Pomponio Flato*, Barcelona: Seix Barral, 2008. Český překlad: *Podivuhodná cesta Pomponia Flata*, překl. Jana Novotná, Praha: Garamont 2010)

Pro porovnání frekvencí české a španělské varianty využijeme korpusy *Araneum*. Jak jsme již zmínili výše, *brazo de Morfeo* má 100 výskytů, český výraz *Morfeova náruč/náruč Morfeova* pouze 5. Můžeme tedy konstatovat, že český ekvivalent není ani zdaleka tak užívaný, jako tomu je u španělského frazému. Může to být tím, že se podle *Slovníku spisovného jazyka českého* jedná o knižní výraz (Havránek et al., 2011). Významově si však obě varianty odpovídají, což může být právě společným řeckolatinským základem.

4.2.6. Brazo de mar

V korpusu *Araneum* má tento frazém 99 výskytů. *Diccionario de la lengua española* (RAE, n.d.-a) definuje *brazo de mar* jako „canal ancho y largo del mar, que entra tierra adentro“⁴. Možný český překlad by byl *zátoka*, neobjevuje se zde *rameno* jako u *řeky* nebo *delty*.

Un brazo de mar de 900 metros de ancho separa las islas Sisargas del cabo San Adrián.

(Zdroj: http://www.galiciaparaelmundo.com/blog/?page_id=51&recurso_id=4362)

Brazo de mar se objevuje také ve adverbiálním frazému užívaném ve Španělsku *hecho un brazo de mar*. *Diccionario del estudiante* (RAE, n.d.-b) jej definuje takto: „muy arreglado y vestido con elegancia“⁵.

4.2.7. Brazo militar

Frazém *brazo militar* má v korpusu 45 výskytů. Vyskytuje se zejména v kontextu s teroristickými organizacemi Hamás a Hizballáh, stejně jako u *brazo político* český ekvivalent taktéž obsahuje slovo *křídlo* (*vojenské křídlo*).

Dos figuras importantes en el MNLA son su secretario general Bila Ag Cherif, y el jefe del brazo militar de la organización Mohamed Ag Najim. (Zdroj: <http://www.pocholoreloaded.com/2012/11/guerra-de-espana-contra-mali.html>)

⁴ široký a dlouhý mořský kanál vstupující do vnitrozemí

⁵ Velmi upravený a elegantně oblečený

4.2.8. Brazo secular

Podle *Diccionario del español actual* (Seco et al., 2023) je frazém *brazo secular* historismus, slovník dále uvádí význam: „conjunto de los tribunales no eclesiásticos“⁶. V češtině tedy *světský soud*. Frazém má ve španělské variantě korpusu *Araneum* 39 výskytů.

*¿Y que el **brazo secular** era mucho más sangriento que el eclesiástico?*

(Zdroj: <https://blog.maitecarranza.com/?cat=16&paged=2>)

V korpusu *Araneum Bohemicum Maius* jsme ověřovali, zda se oba frazémy užívají ve stejném kontextu, což bylo potvrzeno – zjistili jsme, že se jedná se převážně o weby s náboženským či podobným obsahem.

Frazém se v paralelním korpusu *InterCorp* vyskytuje dvakrát, a proto je možné porovnat oba překlady. Vzhledem k velikosti vzorku však bereme na vědomí, že se může jednat pouze o odchylky stylistické.

Překlad	výskyt
Světské rameno	1
Světská moc	1

Tabulka č. 3: překlady frazému *brazo secular*

4.2.9. Brazo financiero

Brazo financiero se v korpusu *Araneum Hispanicum Maius* vyskytuje 33krát. Výraz označuje *oddělení financí* či *finanční úsek* a nachází se především na ekonomických webech, jako je například *economiatoday.com*. Častěji užívaným synonymem pro dané slovní spojení je *departamento de finanzas/financiero*, které se v jmenovaném korpusu objevuje více než trojnásobně oproti *brazo financiero* (39/72). Tento rozdíl může být dán proto, že *brazo financiero* spadá spíše do hovorové vrstvy jazyka, zatímco *departamento financiero* je pojem spisovný.

*Ahora sólo queda que esta semana el ministerio firme el convenio con el Instituto de Crédito Oficial (ICO), el **brazo financiero** del Estado.*

(Zdroj: <https://www.losnoveses.net/Personajes%20Populares/Diaz20Ferran/diazferran.html>)

⁶ soudy, které nejsou církevní

V korpusu *Araneum Bohemicum Maius* byla zjišťována častá spojení adjektiva *finanční* s různými podstatnými jmény a zda nějaká z nich souvisí s částmi těla. Překladový slovník *Lingea* (Lingea, 2022) označuje jako jeden z významů slova *brazo* české *větev*. Z téhož slova jsou odvozena mnohá jiná s přenesenými významy, například *odvětví*, které se ve spojení s přídavným jménem *finanční* objevuje v korpusu čtyřicetkrát. Adjektivum *finanční* se dále nepojí s žádnými substantivy odvozenými od částí těla nebo rostlin.

4.2.10. Brazo de Dios

Spojení *brazo de Dios* najdeme v korpusu 27krát. *Diccionario de la lengua española* (RAE, n.d.-a) tento nominální frazém definuje slovy „poder y grandeza de Dios“⁷.

Todos aquí abajo pereceríamos ya que únicamente eso puede detener el brazo de Dios.

(Zdroj: <http://www.unavocesevilla.com/ratzingermisatrad.htm>)

Ve frazeologických slovnících se sice *boží ruka/paže* nevyskytuje, ale v korpusu *Araneum Bohemicum Maius* toto spojení čítá 431 výskytů – jedná se převážně o slovesný frazém *být v Božích rukou*, tj. být neodhadnutelný, takový, kterého nelze ovlivnit, změnit (AV ČR, 2012-2024), také o název slavného gólu Maradony (kterému se však ve španělštině říká *La mano de Dios*). Nacházíme zde i výskyty odpovídající definici *DLE*, ne však v takové míře.

V paralelním korpusu *InterCorp* se nachází pouze jeden výskyt frazému *brazo de Dios*, který je přeložen jako *náruč církve*.

4.2.11. Brazo operativo

Brazo operativo můžeme v korpusu nalézt 26krát. Z kontextu vět, ve kterých se slovní spojení nalézá, vyvozujeme, že se jedná o ekvivalent k českému *řídící orgán*.

Es el brazo operativo del Gobierno Federal para la promoción del comercio y la inversión.

(Zdroj: <https://www.pisodeexhibicion.com/Pub/0801A/Ent-GabrielBarrera0801A.php>)

4.2.12. Brazo ejecutivo

Frazém *brazo ejecutivo* můžeme v korpusu najít 23krát. Devět výskytů se týká Evropské unie, jeden přímo Španělska. Podobně jako u *brazo operativo* se jedná o frazém, u kterého by

⁷ moc a velikost Boha

se dalo *brazo* přeložit jako *orgán* – v tomto případě *výkonný*. V *InterCorpu* nenalezneme žádný výskyt frazému.

4.2.13. Brazo eclesiástico

Frazém *brazo eclesiástico* se v korpusu *Araneum* nachází 18krát. *Diccionario panhispánico del español jurídico* (RAE, 2023) tedy panhispánský slovník právnické španělštiny vysvětluje pojem následující definicí:

„Conjunto de altos eclesiásticos convocados por el rey a las Cortes. Su convocatoria era personal y, por lo tanto, variaba de unas Cortes a otras, si bien la práctica llevó a que fueran convocados de forma reiterada los preladados de las grandes diócesis. Dejaron paulatinamente de ser convocados, siendo excluidos prácticamente en el siglo xvi de las Cortes castellano-leonesas y manteniéndose en las de los territorios de la Corona de Aragón y Navarra. En la Corona de Aragón se denominó *brazo de los clérigos*.“⁸

Samotný frazém je historismus, a proto ho nalézáme hlavně v pramenech odkazujících se k minulosti.

*Componían el **brazo eclesiástico** los obispos, los abades y priores de los grandes monasterios; y al menos en Aragón, Cataluña, Valencia y Navarra, los representantes de los cabildos catedrales.*

(Zdroj: <https://foroespana.foroactivo.com/t1095-cortes-de-leon-de-1188-las-primeras-cortes-parlamentarias-de-europa>)

4.2.14. Brazo social

U spojení *brazo social* nebylo potřeba žádné z výskytů vyřadit, protože všech 16 odpovídá frazému.

Stejně jako u frazému *brazo financiero* se jedná o určitý úsek či oddělení státní správy (nebo správy jiné organizace). Překladový slovník *Lingea* (Lingea, 2022) v případě, že hovoříme o organizaci, nabízí jako protějšky slova *křídlo* a *složka*. *Křídlo* se v české variantě korpusu nachází šestkrát, *složka* 40krát, ale pouze v abstraktním významu.

*Pečovateľská služba zajišťuje **sociální složku** péče o občany.*

⁸ Skupina vysoce postavených církevních hodnostářů, které král svolával ke dvoru. Předvolání bylo osobní, a proto se lišilo v závislosti na dvoru. Postupně však přestali být zvaní a v 16. století byli prakticky vyloučeni ze dvora Kastilie a Leónu a zůstali jen u dvora v Navarrské a Aragonské koruně – tam se nazývali *brazo de clérigos*

(Zdroj: <https://rajhrad.charita.cz/charitni-pecovatelska-sluzba/>)

V korpusu *Araneum Bohemicum Maius* bylo zjišťováno, jaká substantiva, synonymní k výše zmíněným, se nejčastěji pojí s českým přídavným jménem *sociální*. Největší počet výskytů (1319) má spojení (*sociální*) *odbor*, dále (*sociální*) *oddělení* (85), (*sociální*) *sektor* (41), (*sociální*) *úsek* (24). Z předchozí analýzy tedy vyplývá, že nejhodnější protějškem frazému *brazo social* je české *sociální odbor*.

4.2.15. Brazo represivo

Frazém *brazo represivo* v korpusu čítá 14 výskytů a nebylo potřeba žádný vyřadit. Také se zde jedná o frazém podobný *brazo financiero* a *brazo social*, pojmenovávající část organizace. V české verzi korpusu *Araneum* se dle frekvence adjektivum *represivní* nejvíce pojí se slovem *složka* (150), dále následuje *orgán* s padesáti výskyty. Nejčastěji je frazém následován upřesněním organizace, například státu, vojska, systému či policie.

Pues el brazo represivo del estado todo lo tiene calculado.

(Zdroj: <https://nikonecons.net>)

4.2.16. Brazo de río

Frazém *brazo de río* se v *Araneum Hispanicum Maius* vyskytuje devětkrát. *Diccionario de la lengua española* (RAE, n.d.-a) definuje frazém jako „parte del río que, separándose de él, corre independientemente hasta reunirse de nuevo con el cauce principal o desembocar en el mar“⁹

Dos banderas enfrentadas, separadas por un brazo de río y en medio de sendos claros abiertos en la mata a golpe de machete.

(Zdroj: <https://geaphotowords.com/404/>)

Českým ekvivalentem je *říční rameno* nebo méně používané *rameno řeky*, tedy postranní koryto řeky.

4.2.17. Brazo protector

Toto spojení má v korpusu *Araneum Hispanicum Maius* 17 výskytů. Z toho byl jeden vyřazen kvůli duplicitě a dalších 8 proto, že se nejednalo o frazém, ale pouze o popis paži jako části těla.

⁹ část řeky, která se odpojuje od její hlavní části a potkáva se s ní znovu později, nebo ústí do moře

Jako český ekvivalent *brazo protector* pokládáme frazém *ochranná ruka*, nominální frazém užívaný například ve spojení *držet nad někým ochrannou ruku* (AV ČR, 2012-2024). Narážíme zde na jeden z předpokladů, který jsme stanovili dříve, a to, že v češtině nebudou mít *ruka* a *paže* tak přesně vymezenou hranici jako ve španělštině. Na tomto konkrétním případě můžeme pozorovat, že český ekvivalent neodpovídá španělskému *mano*, ale spíše *brazo*.

Za ekvivalentní můžeme také pokládat spojení *ochranná náruč*, byť není v české variantě korpusu *Araneum* tak užívané jako frazém *ochranná ruka*. V češtině se s ním setkáváme také v kontextu křesťanských textů, tímto spojením by se tedy dal přeložit například následující příklad z korpusu.

Al igual que Jesús nos invita a que nos lancemos a sus brazos protectores para salvarnos.

(Zdroj: <https://elpuntocristiano.org/bosquejos/tiempo-milagros/>)

V paralelním korpusu *InterCorp* bylo nalezeno 5 výskytů spojení *brazo protector*, všechny jsme bohužel museli vyřadit, protože se taktéž nejednalo o frazém.

4.2.18. Brazo duro

Při vyhledání spojení *brazo duro* nám korpus vyhledá 10 výsledků – je však potřeba některé vyřadit, protože se nejedná o frazém, nýbrž o popis fyzického stavu paže, po vyřazení zbyly pouhé tři výskyty.

Domníváme se, že ekvivalentem by mohlo být české *tvrdá ruka*, a také, že je výraz synonymní k mnohem častěji používanému *mano dura* (1206 výskytů oproti 10), které slovník *DLE* (RAE, n.d.-a) definuje jako „severidad en el mando o en el trato personal“¹⁰

4.2.19. Brazo invisible

Slovní spojení *brazo invisible* se sice vyskytuje v korpusu 37krát, ale všechny výskyty kromě dvou musely být vyřazeny, protože neodpovídaly zadání analýzy. Většina (31) se navíc vyskytovala pouze na jedné webové stránce o žaluziích. Jednalo se o výskyty podstatného jména *brazo* ve významu *rameno* (např. *svícnu*), v kontextu neviditelného upevnění markýzy.

¹⁰ přísnost ve vedení či v osobním zacházení

Dvě použití jsou shodná s častěji užívaným *mano invisible (del mercado)*, metaforou, kterou ve svém díle poprvé užil skotský filosof Adam Smith (Hernandez, 2024), o které mluvíme podrobněji v druhé části analýzy u frazému *mano invisible*.

¿Y por qué será que esa especie de “Deus ex machina” que los neoliberales llaman “el brazo invisible” del capitalismo no ha hecho acto de presencia y lo arregla todo?

(Zdroj: <https://blogs.elcorreo.com/magonia/2011/09/01/los-estudiantes-de-medicina-espanoles-tendran-una-guia-sobre-terapias-complementarias-y-pseudociencias/>)

4.2.20. Přehled významu a lexikalizovaných protějšků u vybraných frazémů

Frazém	Význam	Lex. protějšek	
brazo	(de) gitano	piškotová roláda	-
	político	politická složka organizace	politické křídlo
	derecho	blízký spolupracovník/pomocník	pravá ruka
	espiral	ramena vycházející z galaxie	spirální rameno (galaxie)
	de Morfeo	spánek	Morfeova náruč
	de mar	část moře vstupující do vnitrozemí	-
	militar	vojenská složka (terorist.) organizace	vojenské křídlo
	secular	soud, který není církevní	-
	financiero	finanční úsek, oddělení, odvětví	-
	de Dios	velikost a moc Boha	-
	operativo	část organizace	řídící orgán
	ejecutivo	výkonný orgán spojován s EU a státy	výkonný orgán
	eclesiástico	historismus, církv. hodnostáři předvolání ke dvoru	-
	social	sociální odbor nebo oddělení	-
	represivo	represivní složka (státu, policie, ...)	-
	de río	část řeky oddělená od hlavního koryta	rameno řeky
	protector	starat se o někoho, ochraňovat ho	ochranná ruka
	invisible	ekonomický pojem	neviditelná ruka (trhu)
duro	přísnost ve vedení či osobním zacházení	tvrdá ruka	

Tabulka č. 4: významy frazémů a jejich protějšky

4.3. Analýza frazémů se slovem *mano*

V této části bakalářské práce se věnujeme druhé části korpusové analýzy. Budeme zde využívat stejnou strukturu analýzy jako u frazémů obsahujících slovo *brazo*. Nejdříve tedy v korpusu *Araneum Hispanicum Maius* vyhledáme jednoduchým dotazem (lemma) slova *mano*, poté přes funkci pozitivní filtr vyhledáme adjektiva pojící se s hledaným slovem ([tag="ADJ"], pozice 0 až 1 nebo -1 až 0). Pro nominální frazémy s podobou *mano + de + substantivum* postupujeme taktéž stejně jako v první části analýzy, *brazo* však nahrazujeme podstatným jménem *mano*.

Dále sestavujeme tabulku z vhodných frazémů a každý z nich okomentujeme: uvádíme četnost, význam podle *Diccionario de la lengua española*, pokud je to možné, tak možnosti překladu z paralelního korpusu *InterCorp*, české protějšky také můžeme porovnat ve stejně rozsáhlém korpusu *Araneum Bohemicum Maius*. Oproti předchozí analýze se tedy nic neliší, snad jen to, že frazémů obsahujících slovo *mano* je více a vyskytují se ve větším počtu. Na závěr opět uvedeme tabulku významů a lexikalizovaných protějšků.

Frazém	Výskyt	
mano	de obra	9802
	dura	1206
	derecha	28/150
	privada	752
	invisible	583
	de hierro/férrea	413
	amiga	367
	negra	361
	buena	338
	limpia	158
	sucia	72
	anónima	59
	muerta	47
	generosa	39
	larga	38
	blanda	32
mala	12	

Tabulka č. 5: frekvence výskytů nominálních frazémů obsahujících *mano*

4.3.1. Mano de obra

Mano de obra se svými 9 802 výskyty v korpusu *Araneum Hispanicum Maius* patří k hojně užívaným frazémům. Na náhodně vygenerovaném vzorku 150 řádků *mano de obra* zjišťujeme, že není potřeba vyřazovat žádné spojení, kromě dvou.

Frazém má v *DLE* (RAE, n.d.-a) tři významy:

1. Trabajo manual de los obreros.
2. Precio que se paga por el trabajo manual de los obreros.
3. Conjunto de asalariados de un país, o de un sector concreto.¹¹

Dle slovníku *Lingea* se *mano de obra* překládá jako *pracovní síla* (*Lingea*, 2022). V paralelním korpusu *InterCorp* jsme na 21 výskytech frazému ověřovali, zda tento český ekvivalent převažuje nad jinými možnostmi překladu.

Překlad	Výskyt
Pracovní síla	14
Dělník	3
Práce	2
Nádeník	1
Lidé	1

Tabulka č. 6: překlady frazému *mano de obra*

Z tabulky vyplývá, že převažující variantou je opravdu *pracovní síla*, setkáváme se však i s jinými možnostmi, např. s *dělníkem*, *prací* či ostatními částečně synonymními substantivy.

Slovník české frazeologie a idiomatiky (Čermák et al., 2009) zaznamenává frazém *pracovní síla* a definuje jej velmi podobně jako *DLE*, chybí zde však druhý význam.

1. Schopnost člověka pracovat, souhrn jeho vlastností tělesných a duševních, které mu umožňují pracovat
2. Člověk v zaměstnaneckém poměru, pracovník, zaměstnanec

¹¹ Ruční práce dělníků
Cena, která se platí za ruční práci dělníkům
Celkový počet zaměstnanců v zemi nebo v odvětví

První význam tedy částečně odpovídá prvnímu a druhý třetímu. *Slovník* také uvádí příklady z jiných jazyků, přičemž francouzský frazém (*main-d'œuvre*) odpovídá španělskému *mano de obra*.

V *Araneum Bohemicum Maius* a jeho španělském protějšku porovnáváme frekvence *mano de obra* a *pracovní síla*. Španělské *mano de obra* je užívané častěji (9 802), není zde však žádný zásadní rozdíl oproti četnosti výskytů *pracovní síly* (7 427).

4.3.2. Mano dura

Spojení *mano dura* v korpusu *Araneum* čítá celkem 1206 výskytů. Je však potřeba vyřadit ty, které neodpovídají nominálnímu frazému a pouze popisují vlastnost části těla. To provádíme přes vygenerování náhodného vzorku (přes záložku konkordance) o 100 položkách. Zjistili jsme však, že není potřeba žádné užití vyřadit, a proto usuzujeme, že pouze nominálnímu frazému neodpovídají pouze jednotky výskytů.

Diccionario de la lengua española (RAE, n.d.-a) uvádí následující význam: „severidad en el mando o en el trato personal“¹². Podle kontextu, ve kterém se dané frazémy vyskytují, jsme ověřili, že spojení *brazo duro* i *mano dura* jsou synonymy, liší však ve frekvenci užití: zatímco *brazo duro* se v korpusu vyskytuje pouze desetkrát (pouze 3 výskyty odpovídaly frazému), *mano dura* nacházíme 1206krát.

Pomocí *InterCorpu* byla provedena analýza překladatelských řešení. Z celkových 22 výskytů spojení *mano dura* muselo být jedno vyřazeno, protože svou povahou neodpovídalo analyzovanému vzorku. Jak vyplývá z tabulky, překladatelé se nejčastěji uchylovali k překladu českým *tvrdá ruka*, objevuje se však i méně používaný synonymní výraz *pevná ruka*. Zbylá jiná řešení jsou převážně stylistické povahy.

Překlad	Výskyt
Tvrdá ruka	13
Pevná ruka	3
Silná ruka	1
Tvrde potírání	1
Zacházet přísněji	1
Tvrký postoj	1
Tvrký režim	1

¹² přísnost ve vedení či osobním zacházení

Kdybychom si posvítili	1
------------------------	---

Tabulka č. 7: překlady frazému *mano dura*

Ekvivalentem pro tento nominální frazém by mohlo být, jak už bylo zmíněno u spojení *brazo duro*, české *tvrdá ruka* nebo méně časté *pevná ruka*. V korpusu *Araneum Bohemicum Maius* narážíme na 407 výskytů frazému, což je méně než ve stejně velké španělské variantě korpusu. Ve výsledcích si můžeme všimnout, že *tvrdá ruka* se velmi často (celkově ve čtvrtině výrazů) pojí se slovesem *vládnout*.

Vzhledem k tomu, že české *vládnout* se do španělštiny může přeložit více než jedním slovem, sestavujeme pokročilý dotaz, který aplikujeme pomocí pozitivního filtru (zvolíme rozsah pozic -5 až 2).

[lemma="dominar"][[lemma="reinar"]][lemma="controlar"][[lemma="gobernar"]]

Tímto získáme 26 výskytů, mnohem méně, než bylo očekáváno. Nejčastěji se frazém pojí se slovesem *gobernar*. Převažují však slovesa *haber* či *tener* a jiná.

Ukázalo se tedy, že české *tvrdá ruka* se často vyskytuje ve slovesném frazému *vládnout tvrdou rukou*, a že španělské *mano dura* se nepojí s žádným slovesem a netvoří slovesný frazém.

4.3.3. Mano derecha

Vzhledem k tomu, že se spojení *mano derecha* objevuje v korpusu *Araneum Hispanicum Maius* 5 461krát, volíme metodu náhodného vzorku, který získáme výběrem panelu *konkordance* a položky *vzorek* – ten nastavujeme na 150 výskytů, jež ručně projdeme a vyřadíme ty nehodící se. Zbývá nám 28 výskytů, které vyhovují, což je 18,66 %. Frazém se často nachází v politickém kontextu (o prezidentovi, straně nebo organizaci) a mívá funkci přístavku nerestriktivního.

V první části analýzy jsme se věnovali rozboru frazému *brazo derecho*, zde budeme tedy porovnávat, v čem jsou si frazémy podobné, v čem se liší, či jaká je jejich míra užívání ve španělské variantě korpusu *Araneum. Diccionario de la lengua española* (RAE, n.d.-a) obsahuje definici obou frazémů, *brazo derecho* je popsáno následovně:

„Persona subordinada y de la máxima confianza de otra, con la que colabora eficazmente“¹³

¹³ Osoba podřízená, disponující maximální důvěrou k jiné osobě, se kterou spolupracuje.

A *mano derecha* takto:

„Persona que es la más eficaz colaboradora de otra y de su máxima confianza.“¹⁴

Tyto definice jsou velmi podobné, první z nich však dává důraz na *osobu podřízenou*, zatímco druhá (*mano derecha*) nenesé význam podřízenosti (*spolupracovník*).

*Que éste fuera ya entonces el **brazo derecho** del Papa, es falso; por el contrario, el cardenal Médici tuvo que pasar, por mucho tiempo.*

(Zdroj:

https://www.apologetica.org/sitio/index.php?option=com_content&task=view&id=482&Itemid=482)

*Bertone, de 79 años, dejará de ser el hombre más influyente del Vaticano y **mano derecha** del Papa tras 7 años de una gestión cuestionada.*

(Zdroj: <https://www.elcomercioonline.com.ar/articulos/50057457-El-Papa-acepta-la-renuncia-del-cardenal-Bertone-y-nombra-a-un-Italiano-numero-dos-del-Vaticano.html>)

V příkladech výše si můžeme povšimnout, že *brazo derecho* a *mano derecha* se nachází v podobném kontextu a neexistuje žádný zásadnější rozdíl mezi větami.

Z pohledu četnosti je *mano derecha* užíváno častěji, samotné spojení se objevuje téměř pětkrát častěji než *brazo derecho*. Z 1181 výskytů je 14 % frazémem u *brazo derecho* a 18,7 % u *mano derecha* (výsledek však může být trochu zkreslený, jelikož se jedná pouze o analýzu vzorku).

V paralelním korpusu *InterCorp* se setkává také zhruba s trojnásobným počtem výskytů *mano derecha*. Povaha beletristických textů ale zapříčiňuje, že se zde vyskytuje více popisných částí a méně například politického kontextu. Zvláštností je, že z 302 výskytů je vhodných jen 7 vzorků (u *brazo derecho* jsme totiž z 81 vzorků vyřadili jen 70).

Překlad	Výskyt
Pravá ruka	7

Tabulka č. 8: překlady frazému *mano derecha*

¹⁴ Osoba, která je nejefektivnějším spolupracovníkem jiné osoby a má její nejvyšší důvěru.

Z výsledků korpusové analýzy v *InterCorpu* vyplývá, že čeština nedělá v případě tohoto frazému rozdíly mezi *ruka* a *paže* – většina frazémů se totiž překládá stejně jako *brazo derecho*, tj. *pravá ruka*, ve smyslu pomocníka, jak už jsme zmínili v předešlé kapitole.

4.3.4. Mano privada

Spojení *mano privada* se v korpusu *Araneum* vyskytuje 752krát. Nejčastěji se pojí se spojkami *a* a *en*, s kterými může tvořit adverbialní frazém – *a manos privadas*.

Českým protějškem by mohlo být (*do/v*) *soukromých rukou*, které se počtem výskytů četností v korpusu *Araneum Bohemicum Maius* téměř neliší od španělského frazému: nacházíme jej zde 726krát.

Významově si obě spojení odpovídají, jedná se o majetek, který není ve vlastnictví státu, nýbrž v soukromém vlastnictví.

V paralelním korpusu *InterCorp* najdeme pouze jeden výskyt. Překladatelka knihy, ve které se spojení vyskytuje, Dita Grubnerová, se uchyluje k variantě (*do*) *soukromejch rukou*.

4.3.5. Mano invisible

Mano invisible je, jak už bylo zmíněno v první části korpusové analýzy, synonymní, avšak mnohem častěji užívaným výrazem, k frazému *brazo invisible*. V korpusu zjišťujeme 670 výskytů, 87 z nich neodpovídá frazému, a proto bylo vyřazeno. Nejčastěji je toto spojení následováno neshodným přívlastkem *de mercado*, a to celkem v 122 případech. *Minislovník ekonomických výrazů* (Chválová, n.d.) definuje pojem následovně:

„Podle této doktríny tržní systém funguje dokonale bez vnějších zásahů a funguje ku prospěchu všech, i když každý účastník sleduje svůj vlastní soukromý zájem, protože ekonomiku řídí trh svojí „neviditelnou rukou“.

Jelikož se jedná o frazém, který byl do jazyka zaveden uměle a má svého autora, tak můžeme předpokládat, že se nebudou varianty v jednotlivých jazycích lišit. Původně pojem pochází z angličtiny (*Invisible hand of the market*), jeho užívání se rozšířilo jak do češtiny, tak do španělštiny. Česká varianta *neviditelná ruka (trhu)* si tedy odpovídá s *mano invisible (del mercado)*.

4.3.6. Mano férrea/de hierro

V korpusu *Araneum Hispanicum Maius* se frazém *mano férrea* vyskytuje 48krát. Bylo vyřazeno 5 spojení, která, hlavně v próze a poezii, popisovala silné paže. Častější variantou

frazému je *mano de hierro*, kde *de hierro* představuje neshodný přívlastek namísto shodného (*férrea*). Tato varianta se zde vyskytuje 370krát.

Frazém *mano férrea* se ve svých užitích v korpusu podobá častějšímu *mano dura*, které znamená *přísnost ve vedení nebo osobním zacházení*.

*Y mucho menos tuvo la **mano férrea** para castigar a los dirigentes petroleros y a Rogelio Montemayor en el caso Pemexgate.*

(Zdroj: <https://www.angelfire.com/tn/tiempos/politica/texto200.html>)

V *InterCorpu* se setkáváme s 2 výskyty, přičemž oba odpovídají významu zmíněnému výše.

Překlad	Výskyt
Pevná ruka	1
Železná ruka	1

Tabulka č. 9: překlady frazému *mano férrea*

V češtině užíváme slovesný frazém *vládnout železnou rukou*, který má podle *Slovníku současné češtiny* (Lingea, 2024) tento význam: „vládnout tvrdě, autoritativně, bez slitování“.

V korpusu *Araneum Bohemicum Maius* nacházíme 122 výskytů spojení *železná ruka*. Významově si odpovídají jak s českým *pevná/tvrdá ruka*, tak i se španělským *mano duro*.

Jak už jsme zmiňovali u *mano dura*, český protějšek se mnohem více užíval se slovesem *vládnout*, následující upřesňující dotaz prokázal, že ve španělštině k takovému spojování příliš často nedochází. U *mano férrea* je však situace jiná – 19 z celkových 48 výskytů se pojí z jedním ze slov, které vyjadřuje vládnutí či kontrolování (*gobernar, dominar, controlar, dirigir*).

4.3.8. Mano amiga

Spojení *Mano amiga* nalezneme v *Araneum Hispanicum Maius* 411krát, tedy stejně často jako frazém *mano negra*. Vzhledem k povaze frazému bylo nutné spojení protřídit, protože 44 netvořilo frazém. Ze spojení nalezených v korpusu vyplývá, že nominální frazém *mano amiga* může znamenat *pomoc*.

Spojení také tvoří část slovesného frazému *dar una mano amiga*, který představuje nezištné gesto pomoci tomu, kdo ji potřebuje, je víc než pouhá pomoc.

*Pero no estaban o se sentían abandonados, recibieron la **mano amiga** y el apoyo de sus conciudadanos.*

(Zdroj: azkintuwe.org)

InterCorp obsahuje celkem 11 výskytů tohoto spojení. V překladech nenalezneme mnoho variant, většinou se setkáváme pouze s *práteleckou rukou*. Protože je *InterCorp* korpus, který obsahuje pouze beletrii, nachází se zde jiné typy textů než v *Araneum Hispanicum Maius*. To je důvodem, proč se, až na jeden, všechny výskyty v *InterCorpu* týkají například *práteleckého položení ruky na rameno*. V korpusu *Araneum* nacházíme *mano amiga* spíše ve významu *pomoc*.

4.3.7. Mano negra

Nominální frazém *mano negra* má v korpusu *Araneum* 361 výskytů. Podle Marthy Hildebrandt (2014) se frazém ovšem nenalézá ve slovnících RAE, nýbrž ve slovníku Maríi Moliner *Diccionario de uso del español* z roku 1970, pod následující definicí: „Persona que actúa en forma oculta para perjudicar a otra“¹⁵

Celkem 58 výskytů frazému se pojí se slovesem *haber* a neurčitým členem *una*, se kterým tvoří nejčastěji slovesný frazém *hubo una mano negra*. Vyřazených výskytů je pouze pár, zbytek odpovídá užití frazému.

Mohlo by se zdát, že české *černá ruka* je ekvivalentní, není tomu však tak. *Araneum Bohemicum Maius* nám sice ukáže 319 výskytů, což je podobné jako u španělského frazému, ale významem se obě spojení liší. *Černá ruka* se obvykle používá ve spojení *řádit jako černá ruka* a podle *Akademického slovníku současné češtiny* (AV ČR, 2012-2024) je významem tohoto spojení právě „dělat velký nepořádek, hluk, výtržnosti apod.“

Černá ruka v tomto přirovnání odkazuje k srbské nacionalistické skupině (Црна рука), která byla aktivní zejména v prvním a druhém desetiletí 20. století. Dnešními slovy bychom ji označili jako teroristickou organizaci, jelikož má na svědomí květnový převrat, při kterém přišla o život srbská královská rodina, a podílela se i na podpoře Gavrila Principa, člena Mladé Bosny, který spáchal atentát na Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženu (Mitrović, 2021).

¹⁵ Osoba, která jedná skrytě s cílem poškodit jinou osobu.

V *InterCorpu*, tedy beletristických textech, se spojení vyskytuje čtyřikrát, požadavky splňuje však jenom jedno.

*Incursión de un corsario en busca de botín al azar; o **mano negra** desde Madrid, guiando el rumbo del “Chergui” para interceptar al “Dei Gloria”, sabotear la maniobra de los jesuitas y hacerse con el cargamento de esmeraldas.*

Překladatel si s větou poradil následovně:

*Byl to jen nahodilý útok korzárů hledajících kořist, nebo za tím stála **zákeřná ruka** z Madridu, která Cherguiho vyslala, aby Dei Gloria přehradila cestu, překazila akci jezuitů a zmocnila se zásilky smaragdů?*

(Zdroj: Arturo Pérez-Reverte, *La carta esférica*, Madrid: Alfaguara, 2000. Český překlad: *Hřbitov bezejmenných lodí*, překl. Vladimír Medek, Praha: Mladá fronta, 2002)

Jelikož nemá frazém přesný ekvivalent, mohli bychom očekávat ještě více rozmanitých překladů. Překladatel ponechává *ruku*, naskytují se však i další možnosti, podle porovnání významů např. *záškodník*.

4.3.9. Buena mano

Buena mano korpus vyhledal 1 261 výskytů – pomocí funkce „filtr negativní“ vyřazujeme nehodící se tvary a ponecháváme pouze *buenas, buena*. Tímto zbývá 945 výskytů, zároveň přes negativní filtr odstraníme slovesný frazém *estar en buenas manos (být v dobrých rukou)*. V následující analýze pracujeme s 338 výskyty odpovídajícími následujícím definicím.

V *DLE* (RAE, n.d.-a) se setkáváme s dvěma významy frazému:

1. Acierto
2. Habilidad, destreza¹⁶

Diccionario de la lengua española (RAE, n.d.-a) dále uvádí, že první význam se vyskytuje v singuláru, druhý v plurálu, v korpusu však byly nalezeny i výskyty druhého významu s frazémem v singuláru.

¹⁶ Štěstí, např. v loterii
Zručnost, obratnost

*Si te gusta la fotografía o la música, y tienes **buena mano** con la cámara o eres músico o tienes un grupo, Nokia puede darte la oportunidad de conseguir una beca para potenciar tu creatividad.*

(Zdroj: <http://www.diariodeunpixel.com/tag/nokia/>)

Častěji se setkáváme s druhým významem, ale první je také přítomný:

*Si usted tiene una **buena mano** aprovecharla y hacer un doble Down.*

(Zdroj: <https://www.apuestalo.com/>)

Z analýzy českých protějšků v *InterCorpu* vyplývá, že nejspíše není pouze jeden český vžitý ekvivalent, jako tomu je například u frazému *mano derecha*. U *buena mano* se setkáváme pouze s čtyřmi výskyty odpovídajícími druhé definici, ale zato s rozdílnými překladatelskými řešeními.

Překlad	Výskyt
Šikovné ruce	2
Zdatný	1
Uměly jsme (dobře)	1

Tabulka č. 10: překlady frazému *buena mano*

Ve *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* (Čermák et al., 2009) nenalezneme spojení *šikovné ruce*, ale vyskytuje se zde významem blízcí se *zkušená ruka*, kterou však slovník označuje jako knižní výraz a definuje takto: „projev manuální dovednosti získané dlouhou praxí“.

U prvního významu, tedy štěstí, by český ekvivalent mohl být i *(mít) šťastnou ruku*, který slovník *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice* (Mrhačová, 2000, s. 145) definuje jako „mít/nemít štěstí při výběru nebo volně něčeho/někoho“. Vzhledem k tomu, že je zde uváděn i v negativním významu, dal by se pokládat za protějšek frazému *mala malo*. Ne zcela ekvivalentní je ale užití ve větě, protože španělské *mala/buena mano* zaujímá funkci nominální a ve spoustě případech stojí zcela samostatně, tak české *šťastná ruka* vyžaduje sloveso (většinou *mít*, jak je uvedeno i ve slovníku).

4.3.10. Manos limpias

Tento frazém se v *Araneum Hispanicum Maius* vyskytuje 577krát, nejčastěji v plurálu. *Diccionario de la lengua española* (RAE, n.d.-a) uvádí dva významy:

1. Integridad y pureza con que se ejerce o administra un cargo
2. Ciertos emolumentos que se perciben justamente en un empleo además del sueldo¹⁷

S prvním významem se setkáváme pouze v množném čísle a v hovorovém jazyce. Frazémy druhého významu také nalezneme pouze v množném čísle, jedná se však o spojení typické i pro spisovný jazyk.

Z výsledků je potřeba vytrdit všechny nehodící se výskyty – např. název španělské odborové organizace či nepřenesené významy, ty se nejčastěji objevují v receptech jako příslovečné určení způsobu (*con las manos limpias*) nebo v kontextu péče o tělo či prevence nemocí (*manos limpias, niños sanos*).

Po vyřazení všech nehodících se zbývá 158 výskytů. Mezi těmito frazémy nebyl nalezen žádný, který by odpovídal druhému významu, který *DLE* uvádí. Výsledky pochází především z kontextu politiky, či jiných organizací. Častokrát mluví o osobě, která je známá tím, že nepobírá úplatky, či není jinak zapletena do korupce.

V češtině existuje shodný frazém (*mít čisté ruce*). *Akademický slovník současné češtiny* (AV ČR, 2012-2024) ho definuje jako „být poctivý, čestný, bezúhonný“. Můžeme tedy říct, že si významy do jisté míry odpovídají. Při porovnání frekvencí v korpusu *Araneum Bohemicum Maius* také zjišťujeme, že české *čisté ruce* se zde vyskytuje v podobné míře jako *manos limpias* (564/577).

4.3.11. Mano sucia

Spojení *mano sucia* má v korpusu *Araneum* 237 výskytů, vyřazujeme však všechny, které se týkají špinavých, tedy neumytých, rukou. Po vyřazení zbývá 72 frazémů *mano(s) sucia(s)*, většinou v plurálu. 26 výskytů se týká kampaně ekvádorské vlády proti americké nadnárodní ropné společnosti Chevron-Texaco: *las manos sucias de Chevron*. Zbylé se týkají hlavně politického kontextu.

*Porque si se destapara, se caería el gobierno: todos tienen las **manos sucias**.*

(Zdroj: http://www.mediterraneosur.es/prensa/top_turquiahrant.html)

Diccionario de la lengua española (RAE, n.d.-a) definuje frazém takto:

¹⁷ Bezúhonnost a čistota s níž je vykonáván nebo spravován funkce
Určité finanční odměny, které jsou v zaměstnání pobírány vedle platu

1. Utilidades que se perciben ilícitamente
2. Falta de honradez¹⁸

Obě spojení jsou ve slovníku uváděna jako hovorová a užívaná hlavně v plurálu. V korpusu jsme se však setkali i se singulárem beze změny významu.

V paralelním korpusu *InterCorp* se vyskytuje 8 spojení *manos sucias*, všechna však popisují neumyté ruce.

Z analýzy v české variantě korpusu *Araneum* vyplynulo, že české *špinavé ruce* se nepoužívá ve stejném kontextu, jako uvádí *DLE*. Můžeme se ale setkat se *ušpinit si ruce*, které se svým významem přibližuje.

4.3.12. Mano anónima

Slovní spojení *mano anónima* se v korpusu vyskytuje 59krát. *Mano* ve většině případů, se kterými se setkáváme v korpusu, mluví o lidské bytosti, nejenom o části těla, a jedná se tedy o metonymii. Frazém se často pojí s činnostmi, které jsou vykonávány rukou – například psaní.

*No es del FBI, sino de la **mano anónima** que la escribió en un muro del barrio de San Telmo, en Buenos Aires, en estos tiempos de crisis atroz.*

(Zdroj: <https://galeon1.com/gentealternativa/contra/contra6.htm>)

V *InterCorpu* se setkáváme se šesti výskyty frazému, které uvádíme v následující tabulce.

Překlad	Výskyt
Bezejmenná ruka	2
Neznámý	1
Neznámá ruka	1
Anonymní ruka	1
Někdo nepodepsaný	1

Tabulka č. 11: překlady frazému *mano anónima*

Český protějšek by mohl být jak *neznámý*, tak *bezejmenná ruka* i *někdo nepodepsaný*, záleží však na kontextu, ve kterém se frazém vyskytuje. Zjišťujeme tak, že v češtině neexistuje jeden lexikalizovaný protějšek.

¹⁸ Nelegálně shromážděné zisky
Nečestnost, nepoctivost

4.3.13. Manos muertas

Manos muertas nacházíme v korpusu celkem 66krát. Frazém se týká právní oblasti, užívá se pouze v množné čísle, a *Diccionario de la lengua española* (RAE, n.d.-a) ho definuje takto:

1. Titulares de bienes inmuebles, en quienes se perpetuaba el dominio por no poder enajenarlos; p. ej., las comunidades locales, las fundaciones, las entidades eclesiásticas, las capellanías y los mayorazgos.
2. Bienes inmuebles que no podían ser enajenados¹⁹

Předcházející definice splňuje pouze 47 frazémů, 19 vyřazujeme. Tyto vyřazené frazémy se týkají hlavně uměleckých textů.

*Mendizábal quería que la burguesía se hiciera con aquellas tierras de **manos muertas**, con el fin de aumentar la producción agrícola.*

(Zdroj: <https://www.mcncbiografias.com/app-bio/do/show?key=alvarez-mendizabal-juan>)

V paralelním korpusu *InterCorp* nacházíme tři výskyty spojení, přičemž jeden odpovídá druhé definici frazému, jedná se o knihu Gabriela Garcíi Márqueze, *Podzim patriarchy*, kterou přeložil Josef Forbelský.

*[...] para pedirle la restitución de los colegios confesionales incautados por el gobierno, la desamortización de los bienes de **manos muertas**, los trapiches de caña, los templos convertidos en cuarteles [...].*

(Zdroj: Gabriel García Márquez: *El otoño de patriarca*, Cali: Norma, 1975. Český překlad: *Podzim patriarchy*, překl. Josef Forbelský, Praha: Odeon, 1978)

V českém překladu knihy se však dané spojení přímo nevyskytuje, překladatel, jelikož se jedná o výčet, frazém vynechává.

4.3.14. Mano generosa

U frazému *mano generosa* pracujeme s 39 vhodnými vzorky z korpusu *Araneum*. Vyřazena byla hlavně spojení, která dohromady fungovala jako adverbium nebo jako popis části těla, a tak nezapadala do zkoumaného materiálu.

¹⁹ Držitelé nemovitého majetku, jejichž vlastnictví bylo zachováno, i když s ním nemohli nakládat, například církve, nadace, místní komunity atd.

Nemovitostí, s nimiž nebylo možné nakládat

Stejně jako u spojení *mano anónima* zde může *mano* představovat člověka, v tomto případě štedrého. Frazém může být užíván také v ironickém tónu.

*Alguna **mano generosa** ha hecho que mis notificaciones desde la embajada ecuatoriana sean canceladas.*

(Zdroj: <https://miltonramirez.org/category/vivencias/page/2/>)

V paralelním korpusu *InterCorp* se setkáváme pouze s jedním výskytem, který však hovoří o *šlechtné ruce dotýkající se jejího lokte*.

4.3.15. Mano larga

Mano larga čítá v *Araneum Hispanicum Maius* 80 výskytů. Vyřadíme však 42 výskytů, protože netvoří ustálená slovní spojení, mezi nimi se vyskytují jak popisy v literatuře, tak vlastní jména fiktivních postav. V *Diccionario de la lengua española* (RAE, n.d.-a) má frazém tři různé významy:

1. Propensión a pegar o golpear
2. Inclínación al hurto o al robo
3. Hombre que toquetea a una mujer sin el consentimiento de esta (v singuláru pouze Argentina a Uruguay)²⁰

S prvním významem se v *Araneu* téměř nesetkáváme, většina výskytů odkazuje k druhému významu, menší část ke třetímu.

*Rossi es el encargado y tiene las **manos largas** como un día sin pan.*

(Zdroj: https://unlibroaldia.blogspot.com/2011_04_01_archive.html)

V paralelním korpusu *InterCorp* v textech beletrie nacházíme 16 užití *mano larga*. Většinu je potřeba vyřadit, protože neodpovídá definici frazému. 5 výskytů se týká třetího významu z *DLE*, všech pět je však z různých děl Maria Vargase Llosy, každé z nich přeložil jiný překladatel.

Překlad	Výskyt
Nenechavé ruce	2
Chmaták	1

²⁰ Sklon udeřit někoho
Sklon ke krádeži nebo loupeži
Muž, který se dotýká ženy bez jejího souhlasu

Dotěra	1
Příliš si dovoluje	1

Tabulka č. 12: překlady frazému *mano larga*

Jak můžeme vidět v tabulce, překlady frazému se liší, a to zejména proto, že v češtině nenajdeme ekvivalentní spojení. V překladu se pouze dvakrát se zachovalo slovo *ruce*.

4.3.16. Mano blanda

Mano blanda se v *Araneum Hispanicum Maius* vyskytuje celkem 54krát. Ponecháno bylo 32 frazémů, které se vyskytují např. v politickém kontextu vedení organizace. V *DLE* (RAE, n.d.-a) nacházíme tento význam: „Falta de severidad en el mando o en el trato personal“²¹.

Frazém se podle *DLE* užívá hlavně v singuláru a je opakem frazému *mano dura*, který představuje „přísnost ve vedení nebo osobním zacházení“. V češtině, na rozdíl od španělštiny, kde jsou frazémy antonymní a oba obsahují slovo *mano*, nenacházíme takový protějšek. Při analýze ve španělské verzi korpusu *Araneum* jsme také zjistili, že v šesti případech se *mano dura* přímo vyskytuje společně s *mano blanda*.

V korpusu *InterCorp* nalézáme 5 výskytů, avšak žádné z nich neodpovídá přenesenému významu.

4.3.17. Mala mano

Spojení *mala mano* čítá v korpusu *Araneum Hispanicum Maius* 129 výskytů, vyřazujeme všechny výskyty slovesného frazému *caer en malas manos* (*padnout do špatných rukou*) a také další výskyty neodpovídající následujícím dvěma definicím:

1. Falta de habilidad y destreza
2. Desacierto o desgracia²²

Na těchto definicích z *DLE* si můžeme povšimnout, že nominální frazém *buena mano* analyzovaný výše je přesným opakem frazému *mala mano*.

Frazémů, které použijeme k analýze je 12, najdeme zde jak první, tak i druhý význam, ten však ne tak často.

²¹ Nedostačující přísnost ve vedení nebo v osobním zacházení

²² Nedostatek zručnosti a obratnosti
Omyl nebo neštěstí

V *InterCorpu* se nachází pouze jeden výsledek, ten ale neodpovídá žádné z výše popsaných definic.

4.3.18. Přehled významu a lexikalizovaných protějšků u vybraných frazémů

Frazém	Význam	Lex. protějšek	
mano	de obra	Pracovní síla	Pracovní síla
	dura	Pevné vedení	Pevná/tvrdá ruka
	derecha	Blízký spolupracovník	Pravá ruka
	privada	Soukromé vlastnictví	-
	invisible	Ekonomický pojem	Neviditelná ruka (trhu)
	de hierro/férrea	Např. vládnout tvrdě	Železná ruka
	amiga	Pomocná ruka, pomoc	-
	negra	Záškodník, sabotáž	-
	buena	Štěstí/zručnost, obratnost	Šťastná ruka/-
	limpia	Bezúhonnost ve výkonu funkce	(mít) čisté ruce
	sucia	Nečestnost, nelegální zisky	Ušpinit si ruce
	anónima	Neznámá osoba	-
	muerta	Majetek, se kterým nemůže být nakládáno, právní pojem	-
	generosa	Štědrý člověk	-
	larga	Sklon udeřit, krást nebo sahat na ženu bez svolení	Nenechavé ruce
blanda	Nedostatek pevného vedení	-	
mala	Nedostatek zručnosti/omyl	-	

Tabulka č. 13: významy frazémů a jejich protějšky

5. Závěr

V této bakalářské práci jsme se věnovali frazémům, které obsahují slova *mano* nebo *brazo*. V teoretické části byly ve dvou kapitolách o frazeologii a o kognitivní lingvistice vymezeny základní pojmy podstatné pro analýzu. Praktická část se po vymezení metodologie dělí na dva celky – analýzu frazémů se slovem *brazo* a analýzu frazémů se slovem *mano*. I když jsou tyto dvě části odděleny, částečně se překrývají a budou se tedy překrývat i závěry, které z analýzy plynou a kterým se budeme věnovat dále.

5.1. Závěr analýzy frazémů se slovem *brazo*

V této části práce byla věnována pozornost devatenácti somatickým frazémům, které obsahovaly slovo *brazo* (viz tabulka č. 4). Zkoumané frazémy bychom mohli rozdělit do pomyslných skupin. Frazémy patřící do první skupiny mají český protějšek, který však neobsahuje přímo slova *ruka* a *paže*. Druhou skupinu tvoří frazémy, které mají i variantu, ve které se místo *brazo* objevuje *mano*, a třetí skupinou jsou ty frazémy, jejichž základ je pro oba jazyky společný.

Podstatné jméno *brazo* se ve španělštině často používá v přenesených významech. Velkou část této části analýzy tvořily frazémy, kde *brazo* přeneseně popisuje část organizace s určitou funkcí (*brazo político*, *brazo financiero*, *brazo militar* apod.). Na těchto frazémech můžeme tedy pozorovat konceptuální metaforu, kdy slovem pro určitou část těla popisujeme část organizace. V češtině pro tyto frazémy neexistuje jednotný protějšek. V závislosti na přídavném jménu, které je součástí spojení, volíme většinou mezi *křídlem*, *orgánem* nebo *odvětvím*. Slova *paže* ani *ruka* se u této skupiny frazémů nevyskytují, i když *orgán* a vzdáleně *křídlo* s (lidským) tělem souvisí. U spojení *brazo espiral*, *brazo de mar* a *brazo de río* se setkáváme s českým protějškem *rameno*, zde se tedy také část těla zachovává.

U *brazo duro*, *brazo derecho* a *brazo invisible* bylo zjištěno, že všechny tyto frazémy mají častěji užívanou variantu obsahující slovo *mano* s velmi podobným až synonymním významem. Tato spojení se do češtiny často překládala za pomoci podstatného jména *ruka*. Spojení *brazo (mano) invisible* je však v této práci ojedinělým případem uměle vytvořeného frazému, u kterého je znám autor – frazém se tak rozšířil do obou zkoumaných jazyků přes angličtinu.

Mezi další frazémy se společným základem (ať už biblickým či latinským nebo řeckým) patří také *brazos de Morfeo* pocházející z řecké mytologie, který do češtiny překládáme jako *náruč Morfeova*. V analýze bylo zjištěno, že se sice jedná o frazém, který má ve spojení *být*

v náruči Morfeově/estar en los brazos de Morfeo stejný význam *spát*, avšak český frazém se užívá mnohem méně, a kvůli tomu bývá označován jako knižní. Obdobný frazém, který však odkazuje na bibli, je *brazo de Dios*.

Frazém, který se v korpusu *Araneum Hispanicum Maius* vyskytoval nejčastěji, byl *brazo (de) gitano*. V překladu do češtiny neuplatníme žádnou část těla, nejčastěji se setkáme s protějškem *piškotová roláda*, který nabízí překladový slovník *Lingea* (Lingea, 2022). Mezi frazémy, které taktéž nemají podobný český protějšek, patří španělské *brazo secular* a *brazo eclesiástico* – do češtiny bychom *brazo* nejspíše překládali slovem *soud*.

5.2. Závěr analýzy frazémů se slovem *mano*

V této části práce jsme analyzovali sedmnáct frazémů obsahující slovo *mano* (viz tabulka 13). Na rozdíl od frazémů se slovem *brazo* je zde však situace poněkud jiná. Mezi již zmíněnými 17 frazémy nacházíme 8, jejichž český protějšek obsahuje slovo *ruka*.

Jmenovitě se jedná o frazémy *mano derecha* (pravá ruka), *mano dura* (tvrdá ruka), *mano de hierro/férrea* (železná ruka) a další. Významově si s českými protějšky odpovídají, některé z nich (*mano dura* a *mano derecha*) můžeme taktéž nalézt ve variantě s *brazo*, české slovo *paže* se do této varianty však nijak nepromítá.

Frazém, u kterého by se mohlo jevit, že existuje ekvivalentní český protějšek, je *mano negra*. Ve španělštině se však jedná o jakéhosi *záškodníka*. Černá ruka je v češtině součástí slovesného frazému *řádit jako černá ruka*, tedy *dělat nepořádek*. Další spojení, kde by byl ekvivalent jen zdánlivý, se v analýze nevyskytla.

Dalším případem užití slova *mano* jsou spojení *mano anónima*, *mano generosa* a *mano amiga*. Zde sice nenacházíme jasné české protějšky, můžeme však konstatovat, že se jedná o metonymii – vyměňujeme zde celek za část, totiž člověka za jeho *ruku*.

Zajímavý je také protiklad u frazémů *mala mano* a *buena mano*. Zatímco u *buena mano* nacházíme české (*mít*) *šťastnou ruku*, *mala mano* žádný takový protějšek nemá. Situace je stejná u frazémů *mano dura* a *mano blanda*, kde má *mano dura* také český protějšek (*pevná ruka*). Můžeme si všimnout, že *mano blanda* i *mala mano* jsou ve slovníku definována jako *nedostatek* dané vlastnosti.

5.3. Shrnutí

Oblasti jazyka, ve kterých se analyzované frazémy vyskytují, jsou velmi různorodé. Můžeme se setkat jak s právními termíny (*manos muertas*, *manos privadas*), ekonomickými

termíny (*mano invisible*), tak s historismy (*brazo eclesiástico*) a hovorovým jazykem (*manos limpias*).

Sémantická pole frazémů se mezi češtinou a španělštinou překrývají hlavně u frazémů, které obsahují slovo *mano*. Často se v obou jazycích bavíme například o míře přísnosti v osobním zacházení (*mano dura, mano férrea* apod.), ale také o cti (*manos limpias, manos sucias*), schopnostech člověka (*buena mano*), a jen ve španělštině o sklonech ke zločinu (*manos largas, mano negra*).

Jak tedy z předchozích řádků vyplývá, v části analýzy se ve frazémech, které obsahují slovo *brazo*, se slovem *paže* nesetkáváme, místo něj se však na několika místech objevuje *náruč*, která je ve slovníku vedena jako jeden z možných protějšků *brazo* (Lingea, 2022). Byla však potvrzena hlavní hypotéza – to, že v češtině se bude *ruka* a *paže* často krýt a nenalezneme mezi nimi takový rozdíl jako ve španělštině. To můžeme dokázat na frazému *brazo protector*, jehož českým protějškem by mohl být frazém *ochranná ruka*. I když si představíme spíše *paži*, setkáváme se zde s *rukou*.

Resumé

Tato bakalářská práce se věnuje sémantickému a lexikálnímu poli slov *mano/brazo* a *ruka/paže* ve španělštině a v češtině. V teoretické části, kterou práce začíná, se zabýváme souvisejícími vědami, a to frazeologií a kognitivní lingvistikou.

Po úvodní kapitole, ve které je práce detailněji představena, následuje druhá kapitola, zaměřená na frazeologii. Kapitola je členěna do pěti podkapitol a začíná stručnou historií a zařazením vědy, zejména podle díla slovenského lingvisty Jozefa Mlacka. Dále se přesouváme k základní jednotce vědy – jelikož v jazycích, kterými se zabýváme, není tento pojem jednotný, je potřeba jej osvětlit. Následuje podkapitola o kolokabilitě, která je důležitá pro pozdější klasifikaci frazémů. Namísto původního rozdělení kapitol na španělský přístup a český přístup ke frazeologii jsme se rozhodli tyto kapitoly sloučit a přístupy porovnávat mezi sebou – jednalo se právě o přístup F. Čermáka a španělské lingvistky G. Corpas Pastor a okrajově také jiných autorů. V této podkapitole jsou vymezeny hlavní pojmy, se kterými se později setkáváme při korpusové analýze. Pro práci je nejdůležitější poslední podkapitola o somatické frazeologii, jelikož se dotýká přímo analyzovaných frazémů.

Třetí kapitola nahlíží do problematiky kognitivní lingvistiky. Stejně jako kapitola předchozí se také skládá z pěti podkapitol. První z nich vymezuje pojem metafora podle přístupu kognitivních lingvistů, ale také zde nastiňujeme přístupy dřívější. Následuje vymezení pojmu metonymie a jeho porovnání s metaforou. Dále se věnujeme i konceptuální metafoře spojené s lidským tělem a pojmu *embodiment*.

Praktická část tvoří nejrozsáhlejší kapitolu práce. V úvodní metodologii představujeme průběh práce s korpusy *Araneum Hispanicum Maius*, *Araneum Bohemicum Maius* a *InterCorp*, získávání materiálu a postup uplatněný v analýze, která tuto podkapitolu následuje. Ve dvou podkapitolách jsme se podrobně věnovali analýze 19 frazémů se slovem *brazo* a 17 frazémů se slovem *mano*. Každý frazém byl analyzován v prvním zmíněném korpusu, a pokud se vyskytoval v korpusu *InterCorp*, proběhla i analýza možných překladů. Za použití českých frazeologických slovníků jsme se také pokoušeli najít český protějšek. Korpus *Araneum Bohemicum Maius* nám sloužil k porovnání míry užití českých a španělských frazémů mezi sebou.

Předpokladem práce bylo, že části lidského těla mají také svá přenesená užití. Tento předpoklad se potvrdil a můžeme ho ilustrovat na spojeních obsahující *brazo*, kde *brazo* v přeneseném významu znamená *část organizace zastávající určitou funkci* – setkáváme se tak

s konceptuální metaforou. Potvrdila se hlavní hypotéza a to, že *mano* a *brazo* se ve španělštině rozlišuje přísněji než v češtině u slov *ruka* a *paže*. U frazémů obsahujících slovo *brazo* často nenalzáme české protějšky se slovem *paže*, objevuje se zde však *náruč* a *rameno*, setkáváme se ale i se slovem *ruka*, což hlavní hypotézu potvrzuje. Dospěli jsme také k závěru, že sémantická pole španělských frazémů obsahující slovo *mano* se často překrývají s českými frazémy – jedná se hlavně o vyjádření míry přísnosti (*mano de hierro, mano dura*), cti (*manos sucias*) a osobních schopností (*buena mano*).

Resumen

Esta tesis estudia el campo semántico y léxico de las palabras *mano/brazo* y *ruka/paže* en español y en checo. En la parte teórica, con la que se inicia la tesis, se abordan ciencias relacionadas con el tema, en concreto, la fraseología y la lingüística cognitiva.

Después del capítulo de introducción, en el que se presenta detalladamente la tesis, sigue el segundo capítulo, que se centra en la fraseología. El capítulo es dividido en cinco subcapítulos y comienza con una breve historia y clasificación de la ciencia, en particular según la obra del lingüista eslovaco Jozef Mlacek. A continuación, se presenta el subcapítulo sobre la unidad básica de la fraseología, un concepto que al no ser uniforme en las lenguas examinadas, es necesario definir. El subcapítulo siguiente se centra en la colocabilidad, un tema importante para la clasificación de las unidades fraseológicas. En lugar de describir el enfoque checo y después el español de la fraseología en dos diferentes capítulos, decidimos unirlos y comparar los enfoques entre sí. En este subcapítulo se compara la obra del lingüista checo František Čermák, y la lingüista española Gloria Corpas Pastor, y marginalmente, de otros autores; definimos los principales conceptos de fraseología que se encuentran más adelante en el análisis de corpus. El último subcapítulo sobre la fraseología somática es el más importante para la tesis, ya que afecta directamente a las locuciones analizadas.

El tercer capítulo aborda las cuestiones de la lingüística cognitiva. Igual como el capítulo anterior, este también consta de cinco subcapítulos. En el primero se define la metáfora según el enfoque de los lingüistas cognitivos, y de los enfoques anteriores. A continuación, se definimos también el concepto de metonimia y en el siguiente subcapítulo lo comparamos con la metáfora. Los últimos subcapítulos dedicamos al cuerpo humano y su relación con la metáfora conceptual, y el concepto de embodiment.

La parte práctica forma el capítulo más extenso de la tesis. Primero, se introduce la metodología del trabajo con los corpus *Araneum Hispanicum Maius*, *Araneum Bohemicum Maius* e *InterCorp*, presentamos como se consiguió el material y los métodos usados en el análisis. En dos subcapítulos se han analizado con detalle 19 locuciones nominales que contienen la palabra *brazo* y 17 locuciones con la palabra *mano*. Cada locución fue analizada en el primer corpus y si aparecía en *InterCorp* se analizaban también las posibles traducciones al checo. Utilizando diccionarios fraseológicos checos tratamos de encontrar un equivalente checo de las locuciones españolas. El corpus *Araneum Bohemicum Maius* nos sirvió para comparar la frecuencia del uso de las locuciones checas y españolas.

La premisa de la tesis era que las partes del cuerpo humano también tienen usos metafóricos. Esta suposición se ha confirmado y se puede ilustrar con las locuciones que contienen la palabra *brazo* donde *brazo* en sentido metafórico significa *una parte de una organización que desempeña una determinada función* – así nos encontramos con la metáfora conceptual. Se confirmó la hipótesis principal, a saber, que la diferencia entre *mano* y *brazo* es más estricta en el español que en el checo entre las palabras *ruka* y *paže*. En las locuciones que contienen la palabra *brazo* no se encontraba el equivalente checo que contuviera la palabra *paže*, pero se encontraron las locuciones con el mismo significado con las palabras *náruč*, *rameno* y sobre todo con la palabra *ruka*, lo que confirma la hipótesis. Al fin podemos concluir que los campos semánticos de las locuciones con la palabra *mano* parcialmente corresponden a los campos semánticos checos – se trata principalmente de las expresiones de grado de severidad en el trato personal (*mano de hierro*, *mano dura*), honra (*manos limpias*, *manos sucias*) y habilidades (*buena mano*).

Bibliografie

- Aristotelés (1996). *Poetika* (Mráz, M., překl.). Svoboda.
- AV ČR (2012-2024). *Akademický slovník současné češtiny*. <https://slovníkcestiny.cz/uvod.php>
- Casares, J. (1992). *Introducción a la lexicografía moderna*. Consejo superior de investigaciones científicas.
- Corpas Pastor, G. (1996). *Manual de fraseología española*. Gredos.
- Cowart, M. (n.d.). Embodied cognition. In *Internet Encyclopedia of Philosophy*. <https://iep.utm.edu/embodied-cognition/>
- Croft, W. & Cruse, A. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge University Press.
- Cuenca, M. J. & Hilferty, J. (1999). *Introducción a la lingüística cognitiva*. Editorial Ariel, S.A.
- Čermák, F. & Cvrček, V. (2017). KOLOKACE. In P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/KOLOKACE>
- Čermák, F. (2007). *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Karolinum.
- Čermák, F. (2017a). KOLOKAČNÍ FRAZÉM. In P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [https://www.czechency.org/slovník/KOLOKAČNÍ FRAZÉM](https://www.czechency.org/slovník/KOLOKAČNÍ_FRAZÉM)
- Čermák, F. (2017b). PROPOZIČNÍ A POLYPROPOZIČNÍ MONOSUBJEKTOVÝ FRAZÉM. In P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [https://www.czechency.org/slovník/PROPOZIČNÍ A POLYPROPOZIČNÍ MONOSUBJEKTOVÝ FRAZÉM](https://www.czechency.org/slovník/PROPOZIČNÍ_A_POLYPROPOZIČNÍ_MONOSUBJEKTOVÝ_FRAZÉM)
- Čermák, F. (2017c). SOMATICKÝ FRAZÉM. In P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [https://www.czechency.org/slovník/SOMATICKÝ FRAZÉM](https://www.czechency.org/slovník/SOMATICKÝ_FRAZÉM)
- Čermák, F., Červená V., Churavý, M., Machač, J., Mejstřík, V. (2009). *Slovník české frazeologie a idiomatiky 2: výrazy neslovesné*. LEDA

- Fiedler, S. (2013). Phraseological Units of Biblical Origin in English and German. In J. Szerszunowicz, B. Nowowiejski, K. Yagi, T. Kanzaki (Eds.), *Research on Phraseology across Continents* (s. 228-248). Bialystok Publishing House.
- García-Page Sánchez, M. (2008). *Introducción a la fraseología española. Estudio de las locuciones*. Anthropos.
- Goshkheteliani, I. & Megreliдзе D. (2013). Lingua-cultural approach to teaching english idioms to georgian students. *Revista Nebrija de Lingüística aplicada a la Enseñanza de las Lenguas*, 13.
- Goshkheteliani, I. (2019). Culture as Reflected in Somatic Idioms. *Филолог – часопис за језик, књижевност и културу*, 20, 17-33.
- Havránek, B., Bělič, J., Helcl, M., Jedlička, A. a kol. (2011). *Slovník spisovného jazyka českého*. <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>
- Hernández, R. (2024). Definición de Mano Invisible. In *Economía simple*. <https://economiasimple.net/glosario/mano-invisible>
- Chvállová, J. (n.d.). *Minislovník ekonomických výrazů*. <https://osz.cmkos.cz/>
- Jelínek, M., Vepřek, J. (2017). METONYMIE. In P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/METONYMIE>
- Kövecses, Z. (2001). *Metaphor: a practical introduction*. Oxford University Press.
- Krejčí, P. (2015). Z teorie idiomu a frazému. In Krejčí, P. *Srbská frazeologie v českém a bulharském překladu: kontrastivní analýza*. Filozofická fakulta, Masarykova univerzita. 22-47
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. Basic Books.
- Lingea (2022). *Španělsko-český praktický slovník*. <https://slovníky.lingea.cz/spanelsko-cesky>
- Lingea (2024). *Slovník současné češtiny*. <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny>
- Mlacek, J. (1984). *Slovenská frazeológia*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Mrhačová, E. (2000). *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice (tematický frazeologický slovník II)*. Ostravská univerzita Ostrava, Filozofická fakulta.

Muñoz Lobatón, L. (2019). „Estar en los brazos de Morfeo“. In *Academia Andaluza de Idiomas*.
<https://academia.andaluza.net/estar-en-los-brazos-de-morfeo/>

Nebeská, I. & Karlík P. (2017). KOGNITIVNÍ LINGVISTIKA. In P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*.
https://www.czechency.org/slovník/KOGNITIVNÍ_LINGVISTIKA

Nekula, M. (2017). METAFORA. In P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/METAFORA>

Petráčková V., Kraus J. a kol. (1995). Metafora. In *Akademický slovník cizích slov* (s. 491)

Popovičová, S. (2020). *Česká a srbská frazeologie: Na cestě ke dvojjazyčnému frazeologickému slovníku*. Karolinum.

Real Academia Española (2023). *Diccionario panhispánico del español jurídico*.
<https://dpej.rae.es/>

Real Academia Española (n.d.-a). *Diccionario de la lengua española*. <https://dle.rae.es/>

Real Academia Española (n.d.-b). *Diccionario del estudiante*. <https://www.rae.es/diccionario-estudiante/>

Redacción EC (2014). Martha Hildebrandt explica el significado de "mano negra". In *El comercio*. <https://elcomercio.pe/opinion/habla-culta/martha-hildebrandt-explica-significado-mano-negra-296137-noticia/>

Seco, M., Andrés, O., Ramos, G. (2023) *Diccionario del español actual*.
<https://www.fbbva.es/diccionario/>

Vaňková, I. (2007). *Nádoba plná řeči (Člověk, řeč a přirozený svět)*. Karolinum.

Korpusy:

Benko, V. (2015). *Araneum Bohemicum Maius*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. www.korpus.cz

Benko, V. (2015). *Araneum Hispanicum Maius*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. www.korpus.cz

Čermák, P., Vavřín, M., Zasina, A. J. (2022): *Korpus InterCorp – španělština, verze 14 z 31. 1.*
2022. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. <http://www.korpus.cz>